

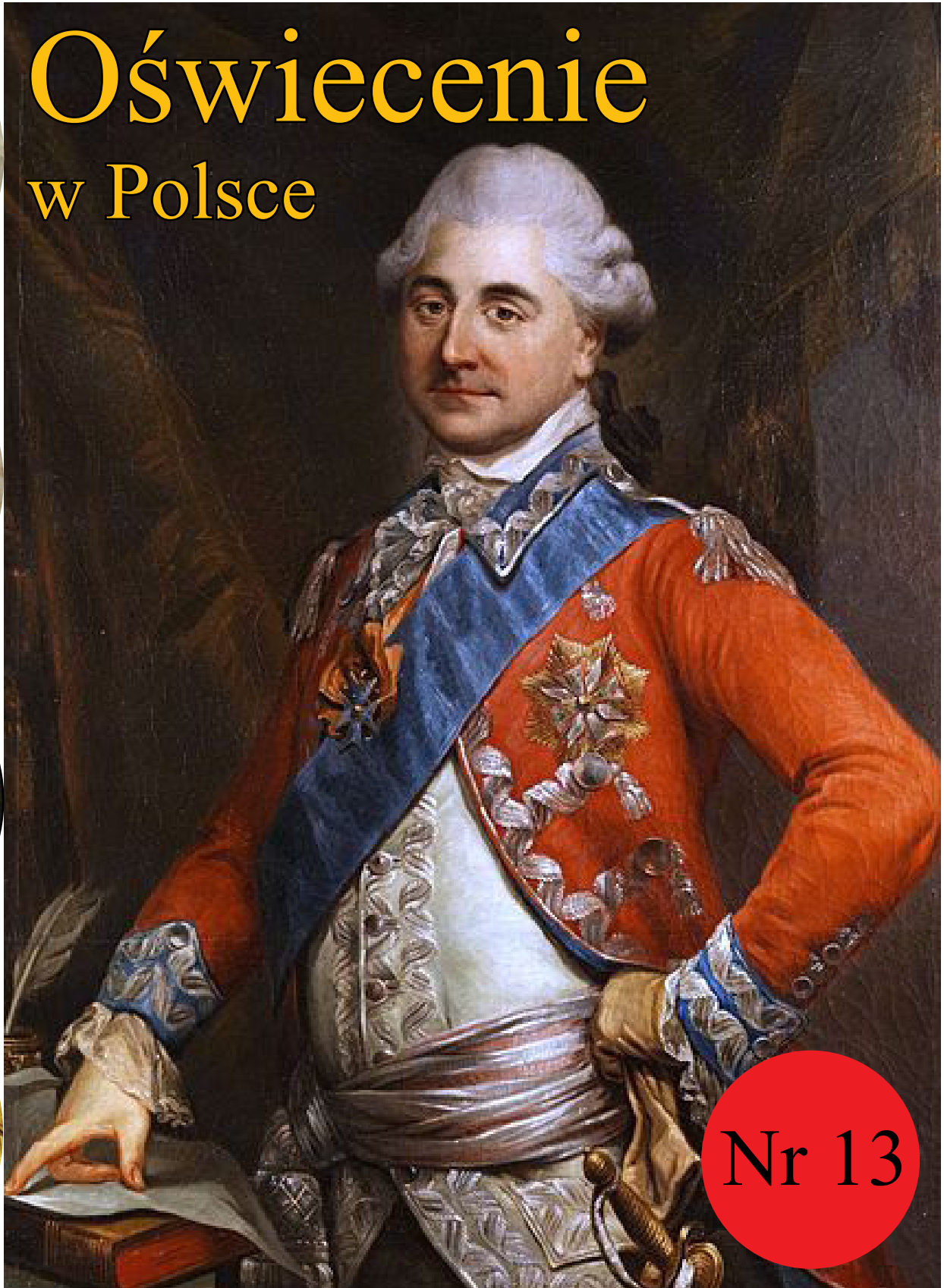
EDUKACJA

Wydawnictwo Młoda Polska

TYGODNIK

Nr. 13 01.12.2014

Oświecenie w Polsce

Nr 13

LITERATURA

SZTUKA PISANIA

GRAMATYKA

HISTORIA

WOS

MAPA MYŚLI – OŚWIECENIE

TRZY FAZY POLSKIEGO OŚWIECENIA

- **Do roku 1764** – czasy wladania Sasow: Augusta II i Augusta III Mocnego. Czasy saskie uwazane sa tez za ostatnia faze baroku – trudne historycznie, prowadzace do oslabienia kraju, upadku kultury i kryzysow politycznych. W tej fazie dzialal Stanislaw Konarski – pierwszy reformator oswiaty.
- **1764 – 1795** – od elekcji do abdykacji Stanislaw August Poniatowski. Faza najwiekszych reform, rozkwitu kultury, prob ratowania ojczyzny. Prawdziwe polskie oswiecenie, czyli **czasy stanislawowskie**, niestety, zakonczone trzecim rozbiorem Polski.
- **1795 – 1822** – ostatnia faza oswiecenia – pierwsze proby ratowania kraju podczas doby napoleonskiej (Legiony Polskie we Wloszech, udzial Polakow w przemarszu Napoleona przez Europe, powstanie Ksiestwa Warszawskiego). 1812 – klaska Napoleona w Rosji i kongres wiedeński (1815) niwecza polskie nadzieje na dlugo. Powstanie Krolestwo Polskie calkowicie podporzadkowane Rosji, a zrywy powstancze przypadna juz romantynom. Romantyzm rozpocznie sie w roku 1822 wydaniem *Ballad i romansow* Adama Mickiewicza.

DZIELA KLASYCYZMU

- Ignacy Krasicki**
- satyry
 - bajki
 - *Monachomachia*
 - *Antymonachomachia*
 - *Mikolaja Doswiadczyńskiego przypadki*
 - *Pan Podstoli*
- Adam Naruszewicz**
- satyry (*Chudy literat*)
 - *Historia narodu polskiego* (proba ujecia dziejow Polski)
- Julian Ursyn Niemcewicz**
- *Powrot posla*
 - *Podroz po Ameryce*
 - *Spiewy historyczne*
- Franciszek Zablocki**
- komedie:
- *Fircyk w zalotach*
 - *Sarmatyzm*
- Stanislaw Trembecki**
- *Sofiowka*

KLASYCYZM

rozum
Ignacy Krasicki
Franciszek Bohomolec

SENTYMENTALIZM

uczucie
Franciszek Karpiński
Franciszek Kniaznin

ROKOKO

piekno
Stanislaw Trembecki
Kajetan Wegierski

TEATR
1765 – Teatr Narodowy

komedia
Franciszek Zablocki
Julian Ursyn Niemcewicz
Franciszek Bohomolec

PUBLICYSTYKA

reformy
Stanislaw Staszic
Hugo Kolłataj
Stanislaw Konarski

JAN POTOCKI
zapowiedz romantyzmu

POEZJA JAKOBINOW
echo rewolucji francuskiej

POEZJE LEGIONOWE
Pieśń Legionów Polskich we Włoszech

TEMATY:
• Troska o losy kraju
• Krąg zagadnień filozoficznych
• Satyra obyczajowa
• Człowiek i jego uczucia

DZIELA:
• Ignacy Krasicki – *Satyry, Bajki, Mikolaja Doswiadczyńskiego przypadki*
• Julian Ursyn Niemcewicz – *Powrot posla*
• Franciszek Zablocki – *Fircyk w zalotach*
• Wojciech Boguslawski – *Krakowiaczy i Goralcy*

GATUNKI:
• komedia
• satyra
• bajka
• poemat heroikomiczny
• powiesc
• sielanka,
• hymn,
• pieśń

PRASA:
• *Monitor*,
• *Zabawy Przyjemne i Pozyteczne*

KLUCZOWE WYDARZENIA

- 1693 – 1763 – CZASY SASKIE
- **1763** – umiera August III Sas
 - **1764** – Stanislaw August zostaje królem Polski.
 - 1768-1772 – konfederacja barska – proba obalenia krola
 - **1772 – I rozbiór Polski.** Na sejmie rozbiorowym Rejtan dokonuje symbolicznego protestu.
 - **1773** – Zostaje powolana Komisja Edukacji Narodowej. Placowka ma na celu zadbać o oswiate, podreczniki i szkolnictwo w Polsce.
 - **1788** – Obrady rozpoczyna Sejm Wielki, zwany tez Czteroletnim. Obradowac bedzie do roku 1792. Wazna i chwalebna karta w kalendarzu historii – dla przeprowadzenia reform i ratowania ojczyzny zawieszono liberum veto. Owocem obrad stala sie Konstytucja 3 maja.
 - **1791** – Uchwalenie **Konstytucji 3 maja.** Pierwsza w Europie, druga (po amerykanskiej) na swiecie, nowoczesna konstytucja bédaca aktem prawnym – podstawa dzialania panstwa.
 - **1792** – Konfederacja targowicka. Jej uczestnicy, przeciwni reformom, odwołuja sie do Rosji o pomoc. Otrzymaja miano zdrajców – a ich czyn doprowadzi do II rozbioru.
 - **1793 – II rozbiór Rzeczypospolitej.**
 - **1794** – Powstanie kosciuszkowskie. Pierwsze z powstaa, które wznieca Polacy, by wyzwolic z zaborow, zakonczone klaską.
 - **1795 – III rozbiór Polski.** Abdykacja krola Stanislaw August. Polityczna smierc panstwa, bo Rzeczypospolita znika z mapy Europy.
 - **1797** – Powstanie Legionów Polskich we Włoszech. Proba walki o niepodleglosc pod skrzydlami Napoleona. Jest to tez rok narodzin hymnu polskiego.
- 1815 – kongres wiedeński
- 1822 – początek romantyzmu – *Ballady i romanse* Adama Mickiewicza

PRĄDY EPOKI

KLASYCYZM

- Ośrodek**
Warszawa, dwór królewski
- Reformatorzy publicyści**
- Stanislaw Staszic
 - Hugo Kolłataj
- Pisarze**
- Adam Naruszewicz
 - Ignacy Krasicki
 - Julian Ursyn Niemcewicz
- Kluczowe postulaty klasyków**
- Najcenniejsze bogactwem człowieka jest rozum. To rozum powinien sluzyc do poznawania swiata (racjonalizm).
 - Bóg stworzył świat i nie wtraca sie w jego dzieje (deizm).
 - Wszystko można i nalezy poddawac krytyce, badac prawdziwosc twierdzen nauki (krytycyzm).
 - Człowiek powinien badac świat, dokonywac eksperymentow, by powiekszac swą wiedze o ziemi i zyciu (empiryzm).

SENTYMENTALIZM

- Ośrodek**
Pulawy (Izabela Czartoryska)
- Franciszek Karpiński
 - Franciszek Dionizy Kniaznin
- Postulaty sentymentalistów**
- Najwazniejsze wartosci – uczucie, serce i miłosć.
 - Wazna jest jednostka, jej wzraliwość
 - Człowiek zespolony jest z natura. Rozwój cywilizacji nie przynosi szczescia człowiekowi
- Tematy sentymentalizmu:**
- Przeciwstawienie skazonego miasta – wsi bliskiej naturze.
 - Miłosć nieszczescliwa.
 - Przeciwstawienie mlodości – starości pozbawionej idealow.
 - Przeciwstawienie swiatu jednostki ludzkiej.

ROKOKO

- Ośrodek**
Pulawy
- Stanislaw Trembecki
 - Franciszek Dionizy Kniaznin
 - Ignacy Potocki
 - Franciszek Kajetan Wegierski
- Postulaty**
- Najwieksza wartosc – piekno, lekkość i wdziek dzieł sztuki.
 - Upodobanie do miękkih linii, bieli i motywow roslinnych.

OŚWIECENIE W POLSCE

- EPOKA DEMOKRACJI SZLACHECKIEJ, RZĄDÓW OSTATNIEGO KRÓLA – STANISŁAWA AUGUSTA PONIATOWSKIEGO.
- CZASY PRÓB WIELKICH REFORM I RATOWANIA OJCZYZNY.
- CZASY ROZBIORÓW I UTRATY NIEPODLEGŁOŚCI NA PONAD STO LAT.

Stanisław August Poniatowski

Ramy czasowe

Oświecenie polskie liczy my od czasów saskich po trzeci rozbiór Polski w roku 1795. Najważniejszy przedział tych czasów to rządy króla Stanisława Poniatowskiego (1764–1793), tzw. doba stanisławowska.

Podobnie jak w europejskim, również w polskim oświeceniu wyróżniamy trzy główne prądy:

- klasycyzm
- sentymentalizm
- rokoko

Stanisław August Poniatowski

Ostatni król Rzeczypospolitej. Wiele zrobił dla kultury i sztuki polskiej, był mecenasem artystów, propagatorem reform, wydawał tzw. obiady czwartkowe, jego dwór stanowił ośrodek zdarzeń w Warszawie. Od jego imienia czasy reform i rozwoju prasy, teatru, nauki – otrzymały imię doby stanisławowskiej.

W oświeceniu pierzchną ideały barokowe, rozmyślania o śmierci zastąpią programy poprawy życia, a Sarmatę – wolnomyśliciel i reformator. Oczywiście nie z dnia na dzień. W roku 1696 zmarł Jan III Sobieski, ostatni „czysto barokowy” król. Tron polski zajęli Sasi: August II i August III Mocny i rządy ich trwały od 1697 po 1763 rok, czyli sześćdziesiąt sześć lat. Możemy nazwać je „jesienią baroku” lub jak chcą inni – wczesnym oświeceniem. Choć wciąż jeszcze panuje w poezji temat przemijania i moda na stylistyczne dziwactwa, to już pojawiają się tematy nowe, działa Stanisław Konarski, rozwija się publicystyka i czasopiśmiennictwo. Faktem jest jednak, że najważniejsze, soczyste oświecenie polskie przypadnie już po objęciu tronu przez Stanisława Augusta Poniatowskiego.

POLSKA KRÓLA STANISŁAWA AUGUSTA

Stanisław August Poniatowski – ostatni król Rzeczypospolitej. Wiele zrobił dla kultury i sztuki polskiej, był mecenasem artystów, propagatorem reform, wydawał tzw. obiady czwartkowe, jego dwór stanowił ośrodek zdarzeń w Warszawie. Od jego imienia czasy reform i rozwoju prasy, teatru, nauki – otrzymały imię doby stanisławowskiej.

- Centrum działającym na cały kraj jest warszawski **dwór królewski** i skupieni przy królu reformatorzy.
- Z zagranicy przenikają do Polski idee oświeceniowe. Ludzie w Polsce przyjmują postawę – „zmienić świat przez oświecenie umysłów”. Pismo *Monitor* staje się organem dworskich reformatorów, autorzy propagują pozytywne wzorce, ukazują „błędy i wypaczenia” minionego okresu sarmackiego.
- Król wydaje obiady czwartkowe, na które zaprasza najwybitniejsze umysły, przyjmuje rolę mecenasa nie tylko artystów, ale i uczelni, np. Akademii Krakowskiej.
- Drugi ośrodek kultury w Polsce to Puławy Czartoryskich, które chcą dorównać Warszawie.
- Stolica wspaniale się rozwija, ma już ponad 100 tysięcy mieszkańców (koniec stulecia), tętni tu dynamiczne życie kulturalne i polityczne.
- Trwa moda na tworzenie salonów literackich. Pierwszym przykładem takiego salonu są obiady czwartkowe organizowane przez Stanisława Augusta. Czartoryscy nie pozostają w tyle: otwierają salon w pałacu Błękitnym przy ul. Senatorskiej, damy organizują podobne spotkania: Izabela Czartoryska i Elżbieta Branicka. A na owych spotkaniach: zabawy, koncerty, dyskusje, żywe obrazy, spektakle i odczyty poezji. Rozwój kultury jest wyraźnie widoczny, poziom wiedzy wzrasta, rozwija się czytelnictwo, czasopiśmiennictwo.
- Politycy i myśliciele doskonale zdają sobie sprawę z zagrożenia ojczyzny, podejmują więc wysiłek reformowania i poprawiania sytuacji. Pakiet reform i przedsięwzięć doby stanisławowskiej jest bardzo bogaty, możemy obserwować je choćby w trzech sferach życia publicznego: polityka, kultura, oświata. W oświeceniu pierzchną ideały barokowe, rozmyślania o śmierci zastąpią programy poprawy życia, a Sarmatę – wolnomyśliciel i reformator. Oczywiście, nie z dnia na dzień.

CO JEST WAŻNE?

- Oświecenie określa się też jako czasy stanisławowskie – ze względu na panowanie króla Stanisława Augusta Poniatowskiego.
- Polskie oświecenie to chwila przed katastrofą – burzliwy czas w polskiej historii. Tym razem trzeba zwrócić uwagę na wydarzenia historyczne, bo literatura podąża za działalnością patriotyczną. Jest to czas wojen i rozrostu demokracji szlacheckiej.
- To czasy pierwszego i drugiego rozbioru, insurrekcji kościuszkowskiej i targowicy.
- Jest to doba prób ratowania ojczyzny licznymi reformami – do najważniejszych wydarzeń politycznych należy Konstytucja 3 maja ustanowiona podczas Sejmu Czteroletniego zwanego Wielkim.
- Oświecenie to ostatnia epoka przed rozbiorami.
- W oświeceniu pierzchną ideały barokowe, rozmyślania o śmierci zastąpią programy poprawy życia, a Sarmatę – wolnomyśliciel i reformator. Oczywiście nie z dnia na dzień.

WIELKA TRÓJKA

Panteon polskiej literatury oświeceniowej tworzą:

- Adam Naruszewicz
- Ignacy Krasicki
- Stanisław Trembecki

JAK TWORZYLI?

- Ideałem ludzi polskiego oświecenia był jasny i precyzyjny styl zalecany przez poetykę starożytności i używany w łacinie klasycznej.
- Gatunkami popularnymi były gatunki wywodzące się ze starożytności: bajka, satyra, poemat heroikomiczny, komedia.

JAKĄ TEMATYKĘ PODEJMOWALI?

- polityczną – utwory dotyczące reform w kraju
- filozoficzno-moralną
- obyczajową

JAKIM WARTOŚCIOM HOŁDOWALI?

- rozum – nim kieruj się w życiu i poszukiwaniu prawdy
- normy – trzymaj się zasad ustalonych przez autorytety
- użyteczność – wszystkiego na świecie, w tym literatury
- wzorem – literatura starożytna

Ważne dzieła

- 1776 – pierwsza powieść nowożytna: *Mikołaja Doświadczyńskiego przypadki*
- 1779 – *Satyra* Ignacego Krasickiego
- 1791 – *Powrót posła* Juliana Ursyna Niemcewicza
- 1794 – *Cud mniemany, czyli Krakowiacy i Górale* Wojciecha Bogusławskiego

Literacki symbol patriotyzmu

To *Hymn do miłości* ojczyzny Ignacego Krasickiego. Powstał w roku 1774, kreuje nowy, oświeceniowy model patrioty obywatela. Zaczyna się od słów: „Święta miłości kochanej ojczyzny”.

Klasycyzm zdominował polskie oświecenie

– prąd najważniejszy, najbardziej nośny znaczeniowo i zgodny z filozoficzną ideologią epoki. Klasycyzm polskiego oświecenia tworzy literaturę zaangażowaną w sprawy kraju, przypisuje poezji cele użyteczne (użytkowe), wraca do ideałów starożytnych. Modne gatunki tego nurtu to: bajka, satyra, komedia, poemat heroikomiczny. Modne są też klasyczne ideały, takie jak: jasność, harmonia, prostota, kunszt języka. W tym nurcie narodzi się też powieść nowożytna i rozwiną się takie formy publicystyczne, jak esej czy felieton.

Reprezentanci klasycyzmu:

- Ignacy Krasicki,
- Adam Naruszewicz,
- Franciszek Zabłocki,
- Franciszek Bohomolec,
- Julian Ursyn Niemcewicz.

KLASYCYZM – główny prąd literacki i kulturowy oświecenia, który miał swe korzenie jeszcze w renesansowym powrocie do wzorców poezji antycznej.

- Największy rozwój klasycyzmu we Francji miał miejsce w II poł. XVII w., zaś w Polsce tendencje klasycystyczne pojawiły się w latach 30. i 40. XVIII w. Rozkwit klasycyzmu przypada na czasy stanisławowskie.
- Najważniejszym ośrodkiem klasycyzmu była Warszawa.
- Założenia tego prądu propagowały na swych łamach czasopisma takie jak *Monitor* i *Zabawy Przyjemne i Pożyteczne* oraz scena Teatru Narodowego.
- Klasycyzm w Polsce przeciwstawiał się przede wszystkim literaturze czasów saskich i sarmatyzmowi.
- Najważniejsi przedstawiciele to: Ignacy Krasicki, Stanisław Trembecki, Adam Naruszewicz.

ZAPAMIĘTAJMY:

- Podstawą filozoficzną klasycyzmu jest **racjonalizm**.
- Dzieła (literackie, malarskie, rzeźbiarskie) były podporządkowane ściśle opracowanym normom.
- Klasycyzm odrzucał przypadkowość, dziwność, wynaturzenia; idealne dzieło powinno być harmonijne, symetryczne, cechować je miała prostota i elegancja.
- Klasycystyczna teoria dzieła literackiego opierała się na zasadach antycznych: mimesis i prawdopodobieństwa. Ważna była również zasada decorum, rządząca doбором gatunków, stylów, środków artystycznych, tematów.
- Język powinien być jasny i precyzyjny; bardzo dbano o czystość języka.
- Literatura powinna mieć charakter perswazyjny i realizować cele dydaktyczno-moralizatorskie. Dzieła postępowych twórców propagowały reformy, ośmieszały ciemnotę i konserwatyzm.

PRZEMIANY EPOKI

POLITYKA

Tadeusz Kościuszko

INSUREKCJA KOŚCIUSZKOWSKA (1794)

Zakończona klęską i trzecim rozbiorem. Odpowiedź Polaków na rozbiór ojczyzny. Polska ginie z map Europy, ale Polacy próbują walczyć o swoją wolność.

LEGIONY DĄBROWSKIEGO WE WŁOSZACH

Jest to pierwsza próba odzyskania niepodległości podczas epoki napoleońskiej. Swoistym sukcesem będzie zapewne utworzenie Księstwa Warszawskiego (1807), ale wraz z klęską Napoleona upadną polskie nadzieje. Skończy się też oświecenie, a zacznie romantyzm.

Datownik epoki

- 1763 – umiera August III Sas
- 1764 – elekcja Stanisława Augusta Poniatowskiego
- 1768–1772 – konfederacja barska – próba obalenia króla
- 1772 – I rozbiór Polski
- 1788 – początek Sejmu Wielkiego
- 1791 – Konstytucja 3 maja
- 1792 – targowica
- 1793 – II rozbiór Polski
- 1794 – insurekcja kościuszkowska
- 1795 – III rozbiór Polski i abdykacja Stanisława Augusta Poniatowskiego
- 1797 – utworzenie Legionów Polskich we Włoszech – doba napoleońska

KULTURA

- Z inicjatywy króla powstaje pierwszy teatr publiczny (1765), a w 1779 roku powstaje Teatr Narodowy. W stolicy od tej pory działa zawodowa, stała scena polska, występują też zespoły zagraniczne. Drogami pod tym względem Europę.
- Działalność króla Stanisława Augusta – mecenat nad artystami, poetami, malarzami, rozbudowa Łazienek w Warszawie, kwitnie kulturalne życie dworu.
- Obiady czwartkowe, czyli spotkania literatów, artystów i myślicieli, którzy nie tylko debatowali czy prezentowali swą twórczość, lecz także wydawali organ prasowy obiadów – *Zabawy Przyjemne i Pożyteczne*. Miejsce – Zamek Królewski, a od 1770 roku – Łazienki.
- Nastąpił rozwój prasy. Najważniejszy tytuł to *Monitor*. Stał się medium informującym, ale także pouczającym, prezentował pozytywne wzorce, rozpowszechniał oświeceniowe idee. W dobie Sejmu Wielkiego stał się również orężem politycznym. Powstał też z inicjatywy króla, a pierwszymi autorami byli Ignacy Krasicki i generał Adam Czartoryski.
- Kuźnica Kołłątajowska – Swoisty klub polityczny ludzi skupionych wokół Kołłątaja, propagujący ideały patriotyzmu i reform.
- Rozwój publicystyki czyli piśmiennictwa politycznego propagującego reformy, informującego o stanie państwa. Wtedy nie nazywano jeszcze tego publicystyką, ale pisano: traktaty, broszury, ulotki, które krążyły wśród społeczeństwa. Cechą tych publikacji była anonimowość, dlatego traktat Kołłątaja zwie się na przykład *Anonima listów kilka...*

TEATR

Wyróżniamy teatr jako nową gałąź w polskiej kulturze, bo teraz, w oświeceniu, zacznie odgrywać wielką rolę. To nie, że przed dwustu laty Kochanowski napisał *Odprawę posłów greckich*, to nie, że na dworach króla i magnatów trupy aktorskie przedstawiały repertuar zagraniczny. Dopiero teraz, gdy zaistniała scena publiczna i funkcjonuje Teatr Narodowy, sztuka dramaturgii będzie mogła naprawdę się rozwinąć. I przyczynił się do tego król Staś, miłośnik teatru, który kazał w Łazienkach wystawić pomnik Szekspirowi.

WOJCIECH BOGUSŁAWSKI

Został nazwany ojcem teatru narodowego. Był aktorem i reżyserem, dyrektorem teatru oraz autorem scenariuszy. To właśnie w czasach Sejmu Wielkiego i za sprawą Bogusławskiego teatr zaczął odgrywać rolę patriotyczną. Napisał utwór *Cud mniemany*, czyli *Krakowiacy i Górale* – operę komiczną.

LUDZIE TEATRU

- Franciszek Zabłocki
- Franciszek Bohomolec
- Julian Ursyn Niemcewicz
- Wojciech Bogusławski – trzykrotny dyrektor Teatru Narodowego

KOMEDIE

- *Fircyk w zalotach* – Franciszek Zabłocki
- *Sarmatyzm* – Franciszek Zabłocki
- *Powrót posła* – Julian Ursyn Niemcewicz
- *Cud mniemany*, czyli *Krakowiacy i Górale* – Bogusławski (opera komiczna)

Wojciech Bogusławski

- Teatr Narodowy otrzymał siedzibę na placu Krasińskich
- Stał się centrum kulturalnym stolicy.
- Grano repertuar zagraniczny, sztuki francuskie, opery włoskie, powoli powstawały własne dramaty.

Franciszek Bohomolec

OŚWIATA

COLLEGIUM NOBILIUM

Szkoła dla synów szlacheckich, założona w 1740 roku przez Stanisława Konarskiego. Była to nowoczesna szkoła dla synów szlacheckich, edukacja w niej trwała osiem lat.

SZKOŁA RYCERSKA

Założona w 1765 roku przez króla Stanisława Augusta, a komendantem jej został Czartoryski. Uczniowie tej szkoły śpiewali hymn Krasickiego *Święta miłości kochanej ojczyzny*, a wśród wykładawców mieli cudzoziemców z kręgu encyklopedystów. Uczyli się w niej chłopcy od lat ośmiu, a do jej absolwentów należą: Tadeusz Kościuszko, Julian Ursyn Niemcewicz, generał Sowiński. Przedmioty ówczesne podobałyby się i dziś (poza łaciną może): niemiecki, francuski, ekonomia, fizyka, historia, fechtunek i jazda konna.

KOMISJA EDUKACJI NARODOWEJ

KEN, utworzona w roku 1773, była czymś na kształt ministerstwa oświaty (także pierwszy organ tego typu w Europie). Powołano ją w dobie reform Sejmu Wielkiego, by ulepszyć i zreformować szkolnictwo w Polsce. Objęła 73 szkoły średnie – a borykała się głównie z brakiem kadr nauczycielskich.

Reformy KEN:

- język polski językiem wykładowym
- ograniczenie łaciny
- przedmioty matematyczne, przyrodnicze i etyka w programach
- lektury obowiązkowe, np. Kochanowski

TOWARZYSTWO DO KSIĄG ELEMENTARNYCH

Powołane przez KEN miało za zadanie opracowywać nowoczesne podręczniki.

TOWARZYSTWO PRZYJACIÓŁ NAUK

Stawiało sobie za zadanie obronę kultury narodowej i języka polskiego. Działało już po rozbiorach, bo w latach 1800-1832.

Uwaga!

Komedie Bohomolca i Zabłockiego to zwykłe komedie obyczajowe – w nich, jak w krzywym zwierciadle, przeglądają się polskie stany XVIII w. Niemcewicz napisał komedię polityczną propagującą ideały Sejmu Wielkiego.

Reformy KEN:

- język polski językiem wykładowym
- ograniczenie łaciny
- przedmioty matematyczne, przyrodnicze i etyka w programach
- lektury obowiązkowe, np. Kochanowski

TRZY NURTY W POLSKIM OŚWIECENIU

KLASYCYZM

To główny nurt oświecenia. Tworzą go najpotężniejsze umysły epoki, składają się nań największe dzieła tych czasów. Klasycyzm współgra z bieżącym życiem politycznym państwa, twórcy tego nurtu potrafią łączyć filozofię rozumu, naukę o ogólnych prawach dotyczących ludzkości z patriotyzmem.

Tematy klasycyzmu

- problematyka moraln-etyczna
- sprawy kraju (polityczna)
- obyczaje (portret społeczeństwa i człowieka)

JAK TWORZYLI KLASYCY?

Praktykowali gatunki wywodzące się z antyku – satyrę, bajkę, poemat heroikomiczny, komedię. Trzymali się realiów, przypisywali literaturze charakter dydaktyczny i reformatorski. Wzorcami dla klasyków byli też twórcy starożytni – Horacy na czele, a także własna tradycja – czyli dzieła Kochanowskiego. W ówczesnej Europie wzorcami ich stawali się modni wówczas Rousseau i Wolter. Hołdowali wartościom takim jak: rozum, ustalone przez autorytety normy, wiara w postęp, naukę, działanie w zgodzie z prawami natury.

DZIEŁA KLASYCZNE

Ignacy Krasicki

- *Bajki, Satyry*
- Poematy heroikomiczne: *Monachomachia, Antymonachomachia, Myszeida*

Julian Ursyn Niemcewicz

- komedia *Powrót posła*

Stanisław Trembecki

- poezje nawiązujące do Homera i Wergiliusza
- bajki, ody

SENTYMENTALIZM

Drugi co do ważności nurt w polskim oświeceniu, ale wrażliwcom bardziej się spodoba.

W Polsce głównym reprezentantem są:

- Franciszek Karpiński (*Laura i Filon*)
- Dionizy Kniaźnin.

Literackie tematy

- uczucia jednostki
- nieszczęśliwa miłość,
- natura (przeciwstawienie skażonego miasta – wsi bliskiej naturze),
- prostota
- przeciwstawienie młodości – starości pozbawionej ideałów.
- przeciwstawienie światu jednostki ludzkiej.

JAK TWORZYLI?

Sięgali do twórczości ludowej – tam przecież, w wieśniaczych podaniach i pieśniach skrywa się mnóstwo opowieści o miłości, cierpieniu i przygodach ludowych bohaterów. Dlatego gatunki sentymentalne to sielanka, pieśń, powieść sentymentalna a tło i scenaria zdarzeń wiejskie krajobrazy, spotkania pod jaworem, wyznania w zaciszu ogrodów.

UTWORY SENTYMENTALNE

Franciszek Karpiński

- *Laura i Filon*
- *Do Justyny. Tęsknoś na wiosnę*
- inne wiersze

Uwaga! Franciszek Karpiński jest autorem znanej pieśni religijnej *Kiedy ranne wstają zorze*, a także kolęd – np. *Bóg się rodzi*.

Dionizy Kniaźnin

- *Carmina*
- *Erotyki*

ROKOKO

Ten prąd można najsłabszym, a nawet marginalnym. Zresztą termin **rokoko** obejmował do niedawna raczej styl w sztuce użytkowej, architekturze, stroju – słowem w historii sztuki. W literaturze mówiono o schyłkowej fazie baroku, teraz – zyskuje miano odrębnego stylu. Włączymy więc wiersze ulotne, krótkie, wdzięczne, dworskie.

Temat główny – miłość, gra uczuć, wdzięki ukochanej ukazane elegancko i pomyślowo. Dlatego gatunki rokokowe to na przykład wiersz do sztambucha, anakreontyk, erotyk, panegiryk.

KTO JE TWORZYŁ?

- Stanisław Trembecki
- Dionizy Kniaźnin

Uwaga!

Te same nazwiska powtarzają się w różnych nurtach. Tak już jest, że to my – potomni – lubimy dorobek epoki poszuflakować, poporządkować i porozgraniczać. Tymczasem żadna siła nie zmusi poety, by tworzył tylko w jednym stylu, gdy ma na technienie na inny...

Dionizy Kniaźnin

KLUCZOWE TEMATY EPOKI

TROSKA O LOSY OJCZYZNY

- Refleksja nad jej sytuacją, propozycje reform, propaganda postulatów stronnictwa patriotycznego
- Poruszyli ten temat publicyści: Stanisław Staszic, Hugo Kołłątaj
- W sferze krytyki obyczajów i postaw: Ignacy Krasicki, Adam Naruszewicz
- W sferze popularyzowania reform: Julian Ursyn Niemcewicz, redaktorzy *Monitora*.

TEMAT OBYCZAJOWY

Postawy, zachowania, przywary szlachty ale również kleru i dworu królewskiego. Naczelnym gatunkiem służącym do krytyki stanów jest satyra oraz komedia polityczna i obyczajowa. Tu prym wiedzie Krasicki, za nim Naruszewicz, Niemcewicz, komediopisarze, jak Zabłocki, Bohomolec.

DOJRZEWANIE I EDUKACJA MŁODEGO CZŁOWIEKA

Obserwacja wychowywania młodego szlachcica, jego podróży, wreszcie dojrzałości to kanwa pierwszej polskiej powieści Ignacego Krasickiego *Mikołaja Doświadczyńskiego przypadki*.

Przy tym temacie należy zaznaczyć coś jeszcze: oświecenie jest w ogóle epoką reformy edukacyjnej, potępienia dla barokowych, jezuickich metod nauczania, jest epoką Collegium Nobilium, reform Konarskiego, Komisji Edukacji Narodowej.

UTOPIJNE USTROJE PROPONOWANE PRZEZ LITERATURĘ

Wolter nie zgodził się, że żyjemy na najlepszym ze światów, jak chciał Leibniz. Realnemu światu daleko do doskonałości. Ale można wymyślić ustrój doskonały, oparty na równości obywateli, pogardzie dla bogactwa, taki jak w Eldorado, do którego trafił Kandyd, czy taki jak w Nipiu, które zwiedził Mikołaj Doświadczyński z powieści Krasickiego.

MIŁOŚĆ

W XVIII w. ten temat wybrali sobie za główny twórcy sentymentalizmu (piewcy uczucia, czulego serca i bliskości natury). Trochę też poeci rokokowi, ale oni lżej traktowali miłość, raczej jako rzecz flirtu, uciechy, rozkoszy. Twórcy sentymentalni widzieli w niej potężną siłę określającą życie ludzkie, uważali, że jest podstawą mocnych postaw moralnych i że jest wdzięcznym tematem liryków i sielanek. Dowody literackie to wiersze Franciszka Karpińskiego. Rokokowe wydania miłości znajdujemy w *Erotykach* Kniaźnina, a libertyńskie w księgach samego markiza de Sade.

NATURA

Jest domeną nurtu sentymentalnego. Przyroda to wszak najbardziej naturalne środowisko dla ludzi, odchodząc od natury – człowiek gubi najwłaściwsze wartości. Tak twierdził Rousseau, Karpiński czy Kniaźnin. Największe dzieło Trembeckiego *Sofiówka* to też hołd złożony urodzie natury. Pamiętajmy też, że epoka ta lubi sielankę, a sielanka musi rozgrywać się na łonie natury.

PODRÓŻ

Podróżuje Guliwer Swifta, Kandyd Woltera, jak również Doświadczyński Krasickiego. Podróż staje się osią nowej, oświeceniowej powieści.

FILOZOFICZNA MYŚL OŚWIECENIA – PANORAMA SPRAW LUDZKICH

Temat ten wcale nie zbladł w cieniu szacownych działań reformatorskich i patriotycznych. Poszukiwanie prawdy o naturze ludzkiej, jej złożoności i wadach, o marzeniach, dążeniach człowieka, i jego uczuciach wciąż powraca w małych i dużych utworach oświecenia. Np. w:

- aforyzmach, satyrach i bajkach Ignacego Krasickiego
- komediach obyczajowych np. w *Fircyku w zalotach* Franciszka Zabłockiego
- powieści nowożytnej: *Mikołaja Doświadczyńskiego przypadkach* Ignacego Krasickiego
- twórczości polskiego sentymentalisty – Franciszka Karpińskiego.

Gatunki typowe dla epoki

- satyra
- poemat heroikomiczny
- komedia
- bajka
- sielanka
- powieść
- powiastka filozoficzna

Bajka

Krótki wierszyk, zawiera zgrabną fabulkę, a jej bohaterami zwykle są zwierzęta. Tak naprawdę kryją się pod nimi ludzie, a w bajkach – prawdy o świecie człowieka. Najpełniej wyraża je moral w finale.

Satyra

Utwór krótki, wierszowany wyśmiewający wady społeczeństwa czy człowieka. Może operować przesadą, karykaturą. Satyryczność może też być cechą literatury pamphletu, powieści itd.

Poemat heroikomiczny

Utwór, w którym komiczna, lekka fabuła została przedstawiona wysokim, heroicznym stylem. Np. epos o bitwie kotów i myszy – komizm rodzi się na styku kontrastowych płaszczyzn.

Powieść

W Polsce pierwszą powieścią nowożytną są *Mikołaja Doświadczyńskiego przypadki* Ignacego Krasickiego.

Inne, o których warto pamiętać, to np. *Podróż do Ciemnogrodu* Stanisława Kostki-Potockiego.

OŚWIECENIE W LITERATURZE

- Jest to okres utworów krótkich; panuje bajka, satyra, na arenę literacką wkracza powieść.
- Spośród powieści do zapamiętania *Mikołaja Doświadczyńskiego przypadki* Ignacego Krasickiego.
- Istotną rolę odegrała też komedia
 - obyczajowa (do zapamiętania Franciszka Zabłockiego *Fircyk w zalotach*),
 - polityczna (Juliana Ursyna Niemcewicza *Powrót posła*).
- Najważniejsza literatura tego okresu wyszła spod pióra **Ignacego Krasickiego**.

TWÓRCY POLSKIEGO OŚWIECENIA

IGNACY KRASICKI

Ksiądz biskup warmiński – postać numer jeden Polski oświeceniowej. Jest przykładem umysłu oświeconego, twórcy utalentowanego i wykształconego, obdarzonego wyrafinowanym smakiem i intelektem. Zwano go księciem poetów, był faworytem króla (a właściwie królów, bo po rozbiorach chętnie goszczono go na dworze Fryderyka Wielkiego). Urodził się w Dubiecku nad Sanem, miał czterech braci (wszyscy prócz jednego wybrali stan duchowny). W trzydziestym szóstym roku życia został biskupem warmińskim, bywałcem dworu i ważną postacią w Rzeczypospolitej. Był autorytetem, ale nigdy nie dorobił się fortuny, przeciwnie – tkwił w długach, prawdopodobnie dlatego, iż cenił uciechy życia mimo szaty duchownej. Uwielbiał cenne księgi i wykwintne trunki, dbał o zaopatrzenie swoich piwnic. Na stoły sprowadzał egzotyczne deli-

katesy, wykwintne słodczyce i owoce. Wśród licznych rozrywek pasjonowało go też ogrodnictwo, łowił zatem artysta-biskup na swoją pasję. Jak widać, nie jest posagową, nudną postacią z podręcznikowego portretu, być może dlatego, że cenił śmiech, obdarzony był poczuciem humoru, umiał dowcipem szermować. Odwoływał się do wielkich filozofów: do Horacego, Erazma z Rotterdamu, Woltera, uznawał za autorytet Jana Kochanowskiego. Nie był politykiem, nie był wojującym patriotą, nie bardzo też wierzył w skuteczność reform Sejmu Wielkiego. To, co powiedział o kraju, królu, wadach szlachty – było głosem obserwatora, nie czynnego uczestnika, słowem mędrca patrzącego z boku. Kiedy przyszły rozbiory, uznał się za poddanego króla Prus i wygodnie żył w Heiselbergu. Zmarł w Berlinie, w 1801 r.

ADAM NARUSZEWICZ

Pochodził z bardzo wysokiego magnackiego rodu, lecz miał pięcioro rodzeństwa, a ojciec umarł im wcześniej. Zdecydował się na karierę duchowną – uczył się w jezuickich szkołach i wstąpił do zakonu jezuitów. Później dostał się pod mecenat Michała Czartoryskiego, a ten przedstawił go królowi. Od tej pory stał się stałym bywalcem obiadów czwartko-

wych, bliskim współpracownikiem króla i... piewcą jego czynów. Podjął się napisania historii Polski i tak powstała *Historia narodu polskiego od przyjęcia chrześcijaństwa*. Przed nim próbował takiego dzieła tylko Jan Długosz.

Dokończył życia w Janowie Podlaskim, gdzie był biskupem i zajmował się działalnością filantropijną.

STANISŁAW TREMBECKI

Poeta-dworak, bywalec salonów, tworzy poezję polskiego rokoka, zyskuje miano polskiego libertyna.

W młodości przebywał we Francji, gdzie podobno przyjaźnił się z encyklopedystami, uwodził piękne kobiety, przywiózł stamtąd wspaniałą bibliotekę (2500 tomów!). Zdradził w pewnej dyplomatycznej misji konfederatów barskich na rzecz króla Stanisława Augusta. Gdy pozostał bez pie-

niędzy, oddał się pod opiekę króla, został szambelanem królewskim i poetą dworskim. Potem zresztą miał innego opiekuna – jednego z targowiczian, Szczęsnego Potockiego, jego żonę Zofię, dla której napisał poemat *Sofiówkę*. Zmienny, rozrzutny, w szponach nałogu – hazardu, był jednak bardzo utalentowanym poetą. Mickiewicz na przykład całe życie był wielbicielem jego twórczości.

JULIAN URSYN NIEMCEWICZ

Niemcewicz stał się wielkim autorytetem dla Polaków XIX w., być może takim jak Żeromski w XX. Nic dziwnego: gorąco walczył o zreformowanie kraju podczas Sejmu Wielkiego (nawet Powrót pośła jest tego świadectwem), był adiutantem Tadeusza Kościuszki, brał udział w insurekcji, trafił do rosyjskiego więzienia. Poznał los emigranta dwukrotnie – jedenaście lat przebywał w Stanach Zjednoczonych, a po upadku powstania listopadowego

przebywał w Europie. W powstaniu brał udział – był członkiem rządu. Historia uczyniła go zatem uczestnikiem wielkich wydarzeń, obecnym w dwóch epokach, bo przecież i w romantyzmie. To człowiek wykształcony – jeden z absolwentów królewskiej Szkoły Rycerskiej. Sporo pisał i choć nie należy do pisarzy najwybitniejszych, utwory jego bronią się szlachetną intencją: naprawy Rzeczypospolitej, a potem walki o wolność. Zmarł na obczyźnie.

STANISŁAW STASZIC

Pochodził z Piły, był synem burmistrza i, by móc skutecznie karierę naukową, został księdzem. W wielkim ruchu reformatorskim oświecenia odegrał ogromną, a może największą rolę. Bardzo ważne było jego publicystyczne dzieło *Uwagi nad życiem Jana Zamoyskiego*. Zawarł tam propozycje reform, uświadomił współczesnym zagrożenie kraju, odwołał się do emocji patriotów. Dzieło rozchwytywano, a niektórzy magnaci próbowali wykupować i niszczyć

setki egzemplarzy. Nie potrafili nic poradzić na fakt, że zrodził się i wzmacniał ruch reformatorski – według wielu zainspirowany właśnie dziełem Staszica. Stał się od razu znanym publicystą, a po tym, jak Polska straciła niepodległość, został prawdziwym autorytetem moralnym w oczach społeczeństwa. Dlatego w czasie krótkotrwałego Księstwa Warszawskiego był wysokim urzędnikiem. Zmarł w roku 1826, obserwował więc narodziny romantyzmu.

HUGO KOŁŁATAJ

Publicysta i reformator, związany początkowo z Krakowem – był w pewnym okresie rektorem Uniwersytetu Jagiellońskiego. Jako bardzo zdolny, młody, a niebogaty szlachcic wybrał karierę duchowną, został kanonikiem krakowskim. W czasie Sejmu Wielkiego przeniósł się do Warszawy, by brać udział w działaniach stronnictwa patriotycznego. Założył tzw. Kuźnicę Kołłątajowską – rodzaj ówczesnego biura propagującego ideały patriotyczne, głoszące wymarzony przez Kołłątaja ideał „łagodnej rewolucji”, czyli takiej zmiany ludzkiej świadomości,

której efektem byłoby odejście Polski od demokracji szlacheckiej. Kuźnica skupiała wybitnych ludzi epoki i odegrała w swoich czasach ważną rolę. Podobnie sam Kołłątaj – był osobowością nieprzeciętną, łączył energię polityka z sumiennością uczonego. Nazywano go nawet polskim Robespierre'em. Brał udział w przygotowaniu powstania kościuszkowskiego i w samym powstaniu. Przez osiem lat siedział w więzieniu austriackim, gdzie zajmował się pisanie (takiej sobie) poezji. Zmarł w roku 1812 – roku klęski Napoleona i kolejnych polskich nadziei.

FRANCISZEK KARPIŃSKI

Poeta serca, obrońca uczuć w dobie rozumu – ojciec sentymentalizmu. Nie lubił miasta. Owszem, próbował kariery prawnika, guwernera, dworaka, w końcu jednak porzucił miasto (Warszawę), by zaszyść się na wsi.

Franciszek Karpiński ma jeszcze jedno imię w polskiej literaturze, mianowicie – śpiewaka Justyny lub kochanka Justyny. Imię to nadawał wciąż bohaterom swoich wierszy, imię Justyna powtarza się obsesyjnie w jego twórczości. Co ciekawe, trzy kobiety jego życia, prawdziwe „Justyny” miały na imię Marianna, Marianna i... Franciszka. Pierwsza – uboga sierota – jest adresatką słynnego utworu Do Justyny. Tęsknota na wiosnę, a uczucie to rozwijało się nader romantycznie – spotkania przy księżycu, rozstania o świcie. Zakończyło się racjonalnie: poeta doradził dziewczynie, by wyszła bogato za mąż. Druga Marianna – dużo starsza od poety, była jego „przewodniczką”, gdy została wdową, nie wyszła jednak za mąż za niego, ale... wyposażyła go finansowo! Trzecia dziewczyna – choć ukochana, była zaręczona i została wkrótce księżną Puzyniną – a z Karpińskim do starości pisywali do siebie sentymentalne listy. Po rozbiorach Karpiński osiadł w Karpinie (Kraśnik na skraju Puszczy Białowieskiej) i wiodł żywot na łonie natury, karczując wraz z chłopami las. „W tym miejscu oddalony od wielkiego świata, myślę kończyć resztę dni moich tęsknych” – pisał w liście do Franciszki.

JAN POTOCKI

O tym twórcy rzadko się wspomina, a szkoda. Wprawdzie niezbyt pasuje do oświecenia, raczej do romantyzmu, ale przecież żył w latach 1761–1815. Tymczasem biografię posiadał nie nudniejszą niż Byron, zaznał wielu przygód i w życiu, i w powieści *Pamiętnik znaleziony w Saragossie*, którą zasłynął. Napisał ją po francusku, zawarł w niej tajemnicze, nadprzyrodzone siły, czar starego rękopisu, góry, w których straszy itd. – romantyzm w pełni. Jeśli zaś chodzi o osobowość Potockiego – był ekscentrycznym arystokratą, zafascynowanym Orientem. Przywiózł sobie z Turcji lokaja i przywdział

turecki strój. Był w Grecji, Egipcie, walczył z piratami w obronie Malty. Ożenił się z księżniczką, ale polską – Lubomirską. Znał osiem języków, interesował się źródłami Słowiańszczyzny – właściwie był pierwszym archeologiem prasłowiańskim. I to nie wszystko: latał balonem, wybrał się do Chin z ekspedycją naukową, którą zakończył w Mongolii. Ten niezwykle człowiek był w Polsce podczas Sejmu Czteroletniego i poparł obóz reform. Nie mógł umrzeć zwyczajnie. W 1815 r., po ukończeniu powieści – zastrzelił się własnoręcznie odpaloną srebrną kulą z ozdobnej cukiernicy.

Adam Naruszewicz

Stanisław Trembecki

Julian Ursyn Niemcewicz

Stanisław Staszic

Hugo Kołłątaj

Franciszek Karpiński

Jan Potocki

PUBLICYSTYKA

TROSKA O LOSY OJCZYZNY W POLSKIM OŚWIECENIU

To najważniejsza wartość literatury i myśli oświeceniowej. Nic dziwnego – historia tego stulecia także zdominowana jest wysiłkiem reformatorskim patriotów. Przecież to czasy Sejmu Wielkiego i Konstytucji 3 maja. To czasy powstania pod wodzą Kościuszki – pierwszego wielkiego buntu przeciw zaborcom. Niestety – to także kres wolności kraju. A jednak, mimo że działania patriotyczne nie przyniosły zwycięstwa, koniecznie trzeba je znać.

PISARZE POLITYCZNI I ICH POSTULATY

Stanisław Konarski

STANISŁAW KONARSKI

O skutecznym rad sposobie

Postulaty

- Polska monarchią na wzór angielskiej (parlamentarna – tron dziedziczny)
- zniesienie liberum veto
- sejm stały, głosowanie większością głosów
- wolność dla chłopów
- uporządkowanie prawa
- pomoc miastom

Hugo Kołłątaj

HUGO KOŁŁĄTAJ

Do Stanisława Małachowskiego (...) Anonima listów kilka

Postulaty

- Polska monarchią konstytucyjną
- dziedziczny tron, mocna władza królewska
- sejm stały
- zniesienie liberum veto
- równouprawnienie mieszczan ze szlachtą
- zniesienie pańszczyzny
- prawo własności ziemskiej nienaruszalne

Stanisław Staszic

STANISŁAW STASZIC

Prestrogi dla Polski, Uwagi nad życiem Jana Zamoyskiego

Postulaty

- Polska monarchią konstytucyjną
- tron dziedziczny
- zniesienie liberum veto
- równouprawnienie mieszczan i szlachty
- zniesienie poddaństwa chłopów
- równe prawo dla wszystkich obywateli

GŁOSY LITERATÓW

- Julian Ursyn Niemcewicz – Powrót posła
- Ignacy Krasicki – Satyry, Monachomachia, Myszeida
- Adam Naruszewicz – Chudy literat
- Józef Wybicki – Pieśń Legionów Polskich we Włoszech
- Wojciech Bogusławski – Cud mniemany, czyli Krakowiacy i Górale

OGÓLNA WYMOWA

Patrioci polscy zawierają w swoich wypowiedziach krytykę istniejącego stanu Rzeczypospolitej, wskazują i krytykują wady oraz proponują reformy. Więcej nawet: opowiadają się po stronie sejmowych reformatorów i agituja na rzecz ich postulatów. Krytkowane ostro są więc: liberum veto, konserwatywna postawa sarmacka, powoływanie króla drogą elekcji, niesprawiedliwość prawa wobec mieszczan i wsi, ciemnota i niski stan szkolnictwa. Lekarstwem byłoby według myślicieli zreformowanie prawa, zniesienie liberum veto, tron dziedziczny, równość stanów, reforma oświaty. Wyrazem tych dążeń jest słynna Konstytucja 3 maja – najnowocześniejsza w ówczesnej Europie.

IGNACY KRASICKI – BIOGRAFIA

Książębiskup warmiński – jest niewątpliwie polskim przykładem umysłu oświeconego, twórcy utalentowanego i wykształconego, obdarzonego wyrafinowanym smakiem i intelektem. Zwano go księciem poetów, był faworytem króla (a właściwie królów, bo po rozbiorach chętnie goszczono go na dworze Fryderyka Wielkiego).

Urodził się w Dubiecku nad Sanem, miał czterech braci (wszyscy prócz jednego wybrali stan duchowny). Ignacy w trzydziestym szóstym roku życia został biskupem warmińskim, bywałcem dworu i ważną postacią w Rzeczypospolitej. Był autorytetem, ale nigdy nie dorobił się fortuny, przeciwnie – tkwił w długach, prawdopodobnie dlatego, iż cenił uciechy życia, mimo szaty duchownej. Uwielbiał cenne książki i wykwinne trunki, dbał o zaopatrzenie swoich piwnic. Na stoły sprowadzał egzotyczne delikatesy, wykwinne słodczyce i owoce. Wśród licznych rozrywek pasjonowało go też ogrodnictwo,łożył zatem artysta–biskup na swoją pasję. Jak widać, nie jest posagową, nudną postacią z podręcznikowego portretu, być może dlatego, że cenił śmiech, obdarzony był poczuciem humoru, umiał dowcipem szermować.

Odwoływał się do wielkich filozofów: do Horacego, Erazma z Rotterdamu, Woltera, uznawał za autorytet Jana Kochanowskiego. Nie był politykiem, nie był wojującym patriotą, nie bardzo też wierzył w skuteczność reform Sejmu Wielkiego. To, co powiedział o kraju, królu, wadach szlachty – było głosem obserwatora, nie czynnego uczestnika, słowem mędrca patrzącego z boku. Kiedy przyszły rozbiory, uznał się za poddanego króla Prus i wygodnie żył w Heiselbergu. Zmarł w Berlinie, w 1801 roku.

Ignacy Krasicki

DOROBEK TWÓRCZY

Pierwsza nowożytna powieść polska

Mikołaja Doświadczyńskiego przypadki

- Powieść o dojrzewaniu – podejmuje temat edukacji, ale i dojrzewania do poglądów, postawy życiowej
 - Satyra na społeczeństwo polskie i sposób wychowania młodzieży
 - Postulat życia w zgodzie z naturą
- Napisana jest w pierwszej osobie. To jakby autobiografia Doświadczyńskiego – szlachcica, który opowiada o swojej młodości, nauce, wояжach po Europie, licznych przygodach, wreszcie powrocie do kraju.

Bajki

Satyry

- **Gatunek** – ma jasno określony cel – poddać krytyce, ośmieszeniu wady ludzi, grup społecznych, instytucji. Pokazuje zazwyczaj jakąś historię, z której wynika morał.
- **Tematy satyr:**
 - obyczaje (Żona modna),
 - polityka (Do króla),
 - natura ludzka (Świat zepsuty),
 - ludzkie ułomności: pijaństwo, cynizm, rozrzutność, obłuda (Pijaństwo).
- **Postulowane wartości:** szczerość, prawda, cnota, tradycja, umiar, moralność.

- Wiek XVIII dał naszej kulturze dwa hymny. Pierwszy – Krasickiego **Hymn do miłości ojczyzny**, drugi Józefa Wybickiego – **Pieśń Legionów Polskich we Włoszech**, który po dziś dzień jest hymnem narodowym.
- Hymn Krasickiego jest ukoronowaniem patriotycznej myśli oświecenia.
- Kolportowano go w formie ulotki, publikowano w prasie.
- Jest wzorem liryki patriotycznej.
- Podejmuje antyczną i renesansową tematykę powinności obywatelskich.
- Za najwyższą z cnot ustala miłość ojczyzny.
- Zapowiada romantyczne ujęcia miłości ojczyzny utraconej – pęta, niewola, blizny, śmierć za ojczyznę.

LEKTURY OŚWIECENIA

„MIKOŁAJA DOŚWIADCZYŃSKIEGO PRZYPADKI” – IGNACY KRASICKI

- **Gatunek** – pierwsza polska powieść nowożytna
- Powieść o dojrzewaniu – podejmuje temat edukacji, ale i dojrzewania do poglądów, postawy życiowej
- Element utopii – w wersji Krasickiego – Nipu
- Satyra na społeczeństwo polskie i sposób wychowania młodzieży
- Postulat życia w zgodzie z naturą

Napisana jest w pierwszej osobie. To jakby autobiografia niejakiego Doświadczyńskiego – szlachcica, który opowiada o swojej młodości, nauce, wjazdach po Europie, wreszcie powrocie do kraju. Chowano go raczej z dala od światłych nauk, w Paryżu przeżułał majątek, tak że musiał uciekać... Tu zaczyna się fantastyczna podróż Mikołaja, która wiele go nauczyła, a nawet dokonała przemiany prowincjusza w oświeceniowego reformatora. Głównym bodźcem tej przemiany okazało się fantastyczne państwo Nipu, do którego trafił Mikołaj, i które bacznie obserwował. To państwo pasterzy stanowi sielankę i wzór szczęśliwości... Po powrocie do kraju Mikołaj w końcu osiedla się na wsi i tu próbuje wraz z ukochaną Julianną odseparować się od reszty świata. Jeśli komuś kojarzy się Kandyd Woltera lub ideały „wiejskiej samotni” głoszone przez Rousseau – jest w tym święta racja. Powieść Krasickiego powstała z inspiracji francuską filozofią i nawiązuje do jej teorii.

„MONACHOMACHIA” – IGNACY KRASICKI

- Gatunek – poemat heroikomiczny, czyli utwór, który zestawia wzniosłą formę eposu (poematu heroicznego) z komizmem tematu.
- Temat – wojna pomiędzy mnichami dwóch zakonów, Powstaje w ten sposób utwór do śmiechu – ale i ostra satyra, krytyka ukryta pod kostiumem zabawnych postaci.
- Monachomachia wywołała skandal – występowała przeciw zakonom, zasobnemu życiu duchownych, próżniactwu i zacofaniu. Utwór jest dynamiczny, pełen komizmu – jak choćby pamiętna scena batalistyczna, kiedy to idą w ruch naczynia i trepy, postać ojca Hilarego czy też fakt, że godzi zwaśnionych... mocny trunek i wspólna namiętność do kielicha.
- Inne poematy heroikomiczne Krasickiego: Myszeida (rzecz o walce kotów z myszami) i Antymonachomachia – pozorne odwołanie Monachomachii.
- Rodowód gatunku – antyczny.

„BAJKI” – IGNACY KRASICKI

- **Gatunek** – utwory krótkie, zgrabne, mistrzowsko skonstruowane. W bajce zwierzęcej bohaterami są zwierzęta, ale rzecz dotyczy ludzi, bo bajka ma puentę i ukryte przesłanie. Tworzy symboliczne postacie – na przykład lisa jako uosobienie chytrości, kruka – mądrości itp. Bajki te są zróżnicowane w formie: niektóre z nich to małe scenki teatralne, inne – lapidarnością zbliżają się do aforyzmu, bywają dialogowe lub narracyjne. U nas Krasicki, a w odległej Francji La Fontaine – to osobowości, które zapewniły gatunkowi bajki wysoką rangę w literaturze, miarę utworów godnych unieść problematykę filozoficzną, moralną, dzieło poszukiwań prawdy o świecie...
- **Temat** – należy spojrzeć na zbiór Bajek całościowo, wtedy ujawnia się fakt, iż są arcydziełem poezji. Razem stanowią panoramę ludzkiego świata, chociaż często, jak to w bajkach bywa – ukrytego pod maską zwierząt. Zawieść, obłuda, fałsz, pochlebstwa, tchórzostwo i nieszczerść – wszystko to rejestruje w bajkach poeta, wnikliwy obserwator świata. Zbiór wad ludzkich, rozmaitych słabostek, mód, niekonsekwencji, także praw, których sobie nie uświadomiamy, to tematyka krótszych utworów Krasickiego. Ta poetycka rozprawa o człowieku często oprawiona jest uśmiechem, choć bywa to śmiech przez łzy...

Przed Krasickim pisali bajki:
W starożytności – Ezop. To on stworzył krótkie utwory, niby o zwierzętach, a w rzeczywistości o losach ludzi, o prawach istnienia.
Wielkim kontynuatorem gatunku w dobie oświecenia jest twórca francuski – La Fontaine.

„SATYRY” – IGNACY KRASICKI

- **Gatunek** – satyra ma rodowód starożytny. Ma jasno określony cel – poddać krytyce, ośmieszeniu wady ludzi, grup społecznych, instytucji. Pokazuje zazwyczaj jakąś historię, z której wynika taki a taki morał.
- **Satyra** może być narracyjna, ale też może być monologiem, dialogowa lub udratyzowana. Może także mieć ciekawy klucz kompozycyjny, jak w satyrze *Do króla* – ironia autora, który krytyczną wobec króla wypowiedź wkłada w usta szlachcica Sarmaty. W rzeczywistości ośmiesza samego bohatera.
- **Tematy satyr:**
 - obyczaje (*Żona modna*),
 - polityka (*Do króla*),
 - natura ludzka (*Świat zepsuty*),
 - ludzkie ułomności – pijaństwo, cynizm, rozrzutność, obłuda (*Pijaństwo*).
- **Postulowane wartości:** szczerłość, prawda. Cnota tradycja, umiar, moralność.

„HYMN DO MIŁOŚCI KOCHANEJ OJCZYZNY”

- Wiek XVIII dał naszej kulturze dwa hymny. Pierwszy – Krasickiego, długie lata bardzo popularny, drugi – *Pieśń Legionów Polskich we Włoszech*, który po dziś dzień jest hymnem narodowym.
- Hymn Krasickiego jest ukoronowaniem patriotycznej myśli oświecenia.
- Jest wzorem liryki patriotycznej.
- Podejmuje antyczną i renesansową tematykę powinności obywatelskich.
- Za najwyższą z cnot ustala miłość ojczyzny.
- Zapowiada romantyczne ujęcia miłości ojczyzny utraconej – pęta, niewola, blizny, śmierć za ojczyznę.

„POWRÓT POSŁA” – JULIAN URSYN NIEMCEWICZ

- **Gatunek** – komedia polityczna
- **Przesłanie** – propagować reformy Sejmu Czteroletniego
- **Zamysł kompozycyjny** – konkury o pannę Teresę, o którą rywalizują podły łowca posagów i szlachetny Walery – to znany szkic, i nawet ktoś, kto utworu nie zna, domyśli się końca. Na tym schemacie opiera Niemcewicz ideologię, którą chce rozpropagować: szydzi więc z ciemnoty starosty Gadulskiego i jego żony, a chwali rozum i patriotyzm Dobrońskich. Cięgi obrywa zarówno sarmacka pycha, skąpstwo, jak i ograniczony egoizm Starości-ny. Komedia, jak na komedię przystało, kończy się ślubem młodych szlachetnych, ozdobionym (ważne!) aktem uwłaszczenia chłopów. Trudności interpretacyjnych ta lektura nie przedstawia.

UKSZTAŁTOWANIE POSTACI

Niemcewicz tworzy modelowe wzorce i antywzorce. Walery – oświecony patriota, jego ojciec – patriota, szlachcic polski, matka – polska matrona. Starosta Gadulski – Sarmata z wszelkimi przywarami tego typu, jego druga żona – profrancuska modnisia, Szarmancki – sfrancuziały łowca posagów. Odbiorca doskonale wie, kogo powinien natychmiast polubić, a kogo nie, ale... tak się stało, że negatywne postacie wyszły autorowi dużo ciekawsze i prawdziwsze niż blade i godne szacunku wzorce.
Ta komedia powstała w gorącej atmosferze Sejmu Wielkiego i miała określony cel: propagować reformy, wystąpić przeciw konserwatystom. Dlatego trzeba wybaczyć dziełu jego schematyzm, prosty podział na bohaterów anielsko dobrych i obrzydliwie odpychających.

PAKIET REFORM Z „POWROTU POSŁA”

- znieść liberum veto,
- znieść wybieralność królów – na rzecz dziedziczenia tronu,
- znieść poddaństwo chłopów,
- zrównać prawa mieszczan i szlachty.

Ważne hymny polskie

- *Bogurodzica*
- *Hymn do miłości kochanej ojczyzny* Ignacego Krasickiego
- *Jeszcze Polska nie zginęła* Józefa Wybickiego
- *Boże coś Polskę* Alojzego Felińskiego
- *Chorał* Kornela Ujejskiego
- *Rota* Marii Konopnickiej

WAŻNE MIEJSCE – WARSZAWA

CO SŁYCHAĆ W WARSZAWIE XVIII W.?

Jest niewątpliwym centrum kraju – poprzez to chociażby, że tu promieniuje na kraj energia królewskiego dworu. Król dba o kulturę, rozbudowuje miasto, ściągając zagranicznych architektów, wzoruje się na modnych teoriach. Król ma 32 lata, zna Europę i jest znakomicie wykształcony. Ma ambicję przekształcić Sarmację w kraj prawdziwie europejski. Będzie reformował prawa, szerzył kulturę i oświatę. Niestety – finał jego panowania będzie bardzo smutny, Polska zniknie z mapy Europy. Tymczasem jednak...

Dzieją się w Warszawie rzeczy, o których wcześniej nie słyszano – spotykamy się w kawiarniach, czytelnich, ba – w teatrze. Można obejrzeć cudo techniki – czyli lot balonem. Dwukrotnie wzrasta liczba mieszkańców stolicy! Panuje moda na antyk, książkę i posiadanie poglądów politycznych.

Bernardo Bellotto zwany Canaletto, *Ulica Miodowa*

OBIADY CZWARTKOWE

- **Miejsce** – dwór królewski – Zamek Królewski lub Łazienki
- **Gospodarz** – sam miłościwie panujący król Stanisław August Poniatowski
- **Goście** – kwiat literackiej elity Warszawy – Ignacy Krasicki, Stanisław Trembecki, Adam Naruszewicz, Stanisław Trembecki, Franciszek Karpiński, Franciszek Zabłocki...
- **Cel** – zamierzenie królewskie: objąć opieką twórców, stworzyć grono intelektualne, które za pomocą swoich utworów będzie propagować ideały oświeceniowe, pouczać społeczeństwo, ale także bawić. Król pragnie przeobrazić społeczeństwo sarmackie w kulturalne i europejskie, a narzędzie przedsięwzięcia upatruje w literaturze
- **Przebieg spotkań** – przy winach węgierskich – prezentacja i omawianie utworów – od poważnych po żartobliwe i frywolne. Tematem może być sprawa ojczyzny, natura ludzka i – filiżanka albo śmierć królewskiego pieska.

TEATR NARODOWY!!!

Pierwszy prawdziwy teatr narodowy, nie jak dotąd prywatne, scenki w siedzibach magnackich, odwiedzane przez aktorskie trupy ściągnięte z zagranicy. Początki nie były łatwe – publika zbulwersowana faktem płatnych biletów, brak chętnych aktorek, brak widzów... Król okazał się jednak uparty – skompletował zespół, zorganizował konkurs na napisanie polskiej sztuki. Z czasem jednak Warszawiaczy kupią pomysł – zacząć chodzić do teatru, nawet stanie się to modną rozrywką, a dla reformatorów świetnym narzędziem propagowania poglądów, wyszydzania wrogów politycznych i agitacji do swoich stronnictw. Do teatru chodzili wszyscy warszawiacy – król zasiadał na poczesnym miejscu – w łoży, ubożsi – w galeriach. Można było pokazać światu swoje toalety, wziąć udział w kulturalnym życiu stolicy. Ale nie chciano oglądać tragedii. Szczególnie rozwinęła się więc komedia!!! Warszawiaczy oglądali na deskach teatru siebie samych – *Fircyka w zalotach* pióra zacnego pana Zabłockiego czy *Powrot posła* Ursyna Niemcewicza. Postacią bardzo ważną w rozwoju teatru polskiego był Wojciech Bogusławski – trzykrotny dyrektor, autor *Cudu mniemnego*, czyli *Krakowiaków i Górali*.

Stanisław August Poniatowski

ŁAZIENKI I INNE OGRODY

Stają się miejscem ważnych spotkań i symbolem oświecenia w Polsce. Za sprawą króla Stanisława Augusta powstał piękny ogród, w nim zaś odbywały się liczne imprezy kulturalne. I tak dzieje się po dziś dzień.

Moda na ogrody stała się zresztą wówczas znakiem czasów. Na przykład Izabela Czartoryska na Powązkach budowała sztuczne ruiny, świątynie i wiejskie chatki – by oddawać się w nich luksusowym ką-

pielom. W modzie było uciekać od zgiełku miasta (zgiełk ów czyniły zapewne karety!) do ciszy wiejskiej. Na przykład znany w epoce utwór Stanisława Trembeckiego *Sofiówka* – to poemat dotyczący parku Zofii Potockiej w jej ukraińskiej siedzibie.

KSIĘGARNIE I KAWIARNIE!!!

Tak naprawdę dopiero teraz książka ma swoje pięć minut. Doceniają ją reformatorzy oświecenia, propagują czytelnictwo – książka sama w sobie staje się cennym przedmiotem, symbolem Polski oświeconej. Dopiero teraz będą powstawać biblioteki w szlacheckich siedzibach, a czytelnice staną się modnym elementem stolicy. W latach 40. otwarto słynną bibliotekę Żałuskich – pierwszą na świecie dużą bibliotekę publiczną. A na Senatorskiej księgarnię Grolla. Znajdowały się tu do nabycia dzieła Krasickiego, a także pisarzy zagranicznych – ale książki były bardzo drogie. Mimo to czytelnictwo bardzo się rozpowszechniło – w księgarniach można było nie tylko poczytać, ale też wypić kawę lub czekoladę.

Nowym obyczajem w stolicy stały się spotkania przy kawie – w kawiarni!!! Serwowano kawę z mlekiem i śmietanką. Spotykały się tu damy, kosztując wykwinnych delicji. Omawiały też zapewne inną jeszcze obyczajową nowość – mianowicie – pojedynki! Panowie bowiem chętnie przejęli głupi zwyczaj europejski, by zabijać się w imię honoru – za pomocą pistoletów, już nie szpad, najczęściej w Konstancinie.

ANTYK W MODZIE!

Ach – antyk – harmonia formy, rozum, umiar – bardzo to pasowało do klasycznych założeń epoki. Właśnie odkryto Pompeje i Herkulanum. W literaturze nawiązujemy do Horacego, w twórczości wykorzystujemy gatunki starożytne. Stały się modne wycieczki do Włoch, możni świata inspirowali się architekturą starożytną, budując nowe siedziby, antyczny trend odbił się także w najnowszym stylu strojów i fryzur.

Izabela Czartoryska

Canaletto – *Rynek Nowego Miasta*

ZAKOŃCZENIE

FUNKCJE ZAKOŃCZENIA

- sumuje wnioski
- podkreśla zdanie autora pracy
- odpowiada na pytanie postawione w temacie
- daje do myślenia
- zapowiada ciąg dalszy lub definitywnie kończy temat
- przywołuje autorytet
- ujawnia wątpliwości piszącego
- zdobi pracę

JAK ZAKOŃCZYĆ?

Pewni, iż wyczerpaliśmy wszelkie argumenty, wdzięczni losowi, że to już koniec, możemy wreszcie napisać ostateczny wniosek, opatrzone słowem: – *reasumując, podsumowując, kończąc, sumując.*

Proszę bardzo, można użyć takiego zakończenia, należy tylko pamiętać, że tę część zdania oddziela się przecinkiem! Wymaga on jeszcze jednego czasownika: *stwierdzam, jestem zdania, dochodzę do ostatecznego wniosku.*

Ten typ zakończenia jest bardzo popularny, dosyć wygodny, ale, niestety, mocno zużyty. Oczywiście, trudno go wykorzystać, gdy napisaliśmy opowiadanie, nie bardzo pasuje też do formy listu, nie jest również najlepszy, gdy chcemy być oryginalni. Co wtedy? Wtedy – należy spróbować zakończyć inaczej.

Oto kilka propozycji:

1. KLAMERKA (KONSTRUKCJA KLAMROWA)

Klamerką nazywam sposób polegający na tym, że kończymy swoją pracę tym samym zdaniem, twierdzeniem, cytatem, którym ją zaczęliśmy.

2. ODPOWIEŹ

Logicznie – jeśli zaczęliśmy pracę pytaniem – zakończmy odpowiedzią na to pytanie. Na przykład:

- *Sądzę, że moje rozważania wyjaśniły wątpliwość zawartą we wstępie. Oto odpowiedź: ...*
- *Odpowiadam na pytanie, od którego zacząłem. Mój werdykt brzmi następująco:...*
- *W ten sposób odpowiedziałem na pytanie postawione we wstępie.*
- *Dotarliśmy już do odpowiedzi...*
- *Rozpocząłem od pytania - wypada na nie odpowiedzieć*

3. SZCZERZE

- Czyli piszemy, że kończymy, dlaczego kończymy i jak kończymy, zgodnie z prawdą:
- *Teraz już czas na zakończenie pracy. Wnioski są następujące:...*
 - *Czas nakazuje mi zakończyć..*
 - *Czuję, że są inne jeszcze przykłady, lecz te dają już pewien obraz i pozwalają kończyć rozważania.*
 - *Jak zakończyć swoje wywody? Najlepiej stwierdzeniem, że ...*
 - *Ostateczna moja opinia (bo czas już na nią) brzmi:*
 - *Na koniec umieszczę podsumowanie refleksji:...*
 - *Chciałbym zakończyć efektownie, lecz najbardziej efektowna wydaje mi się prawda:...*

ZAKOŃCZYĆ POWROTEM DO MYŚLI O EPOCE, AUTORZE, BOHATERZE Z POCZĄTKU PRAC

- *A zatem romantyzm dopuszczał praktyczne, czy wręcz humorystyczne, ujęcie zagadnienia.*
- *W analizowanych wyżej utworach autor ujawnił talent satyryka i niezwykle poczucie humoru.*
- *I oto autor zaskoczył nas... tradycyjnością ujęcia, zwłaszcza po szumnych zapowiedziach nowatorstwa.*
- *W okresie modernizmu powyższe postawy okazały się dość typowe i popularne.*
- *Utwór, który dogłębnie omówiłem, to tragifarsa – połączenie humoru z tematem godnym tragedii.*
- *Po pełnej analizie czynów i konstrukcji bohatera mogę zaliczyć go do grona postaci tragicznych.*

ZAKOŃCZYĆ REFLEKSJĄ O KOMPOZYCJI

- *Kończąc, podkreślę kunszt kompozycyjny dzieła – to jego najważniejsza cecha.*
- *Wniosek końcowy musi zawierać uwagę o nowatorskiej kompozycji utworu.*
- *Na koniec pragnę podkreślić wagę kompozycyjnych osiągnięć autora.*
- *Na plan pierwszy w ocenie dzieła wysuwa się jego kompozycja.*
- *Na koniec wnioszek o strukturze utworu...*
- *Na koniec powrócę na chwilę do zagadnień związanych z budową dzieła.*
- *Zakończę wnioskiem o powiązaniu przesłania z kompozycją – w tym utworze udało się to znakomicie.*

ZAKOŃCZYĆ TEKST NAUKOWY

- *Suma wniosków nie jest może odkryciem, ale bardzo porządkuje materiał.*
- *Owoce pracy – tak humanistycznej, jak i dotyczącej nauk ścisłych – powinna być nowa wartość, myśl, jakość. Niech będzie nią refleksja o...*
- *W pracy przyjąłem metodę badawczą polegającą na analizie utworów. Czas na syntezę.*
- *Wynikiem analiz będzie wniosek...*

ZAKOŃCZYĆ NOTKĄ, KIM SIĘ OKAZAŁ BOHATER

- *Bohater romantyczny okazał się bohaterem przegranym.*
- *Lalka pozostała lalką – pustą, ładną porcelaną bez duszy.*
- *W finale mamy do czynienia z jeszcze jednym nawróconym zbrodniarzem.*
- *Dowiół swojego rycerstwa (szlachetności, wiary, uczciwości) – okazał się postacią godną podziwu.*
- *Z persony tragicznej pozostał mały, zależniony człowieczek.*
- *Nie wytrzymał próby – obnażył oblicze oszusta (zdrajcy, tchórza, outsidera).*
- *Kiedy maska spadła, oczom widzów ukazała się zmęczona, przeciętna twarz...*

ZAKOŃCZYĆ CUDZYM I WŁASNYM SŁOWEM;

- *Koniec i bomba, kto czytał ten trąba. Tak kończy Gombrowicz* Ferdydurke – ja tylko cytuję i proszę czytelnika o wyrozumiałość.
- *„Nikt nie jest wolny od mówienia bredni”*. Słowa Michaela Montaigne’a dodają otuchy, zwłaszcza jeśli w pracy znajdują się mylne poglądy...
- *„Non omnis moriar”*. Złotą myśl Horacego można zastosować z powodzeniem i do tego znakomitego poety.
- *„Kobieto, puchu marny!”* Namiętny okrzyk Mickiewicza z IV części Dziadów uważam za bardzo trafne podsumowanie mojej pracy o postaciach kobiecych.
- *„Przeszłość to dziś, tylko cokolwiek dalej”* – powtórzę za Norwidem, by zamknąć rozważania o historii w dziełach literackich.

ZAKOŃCZYĆ REFLEKSJĄ O SOBIE

- Praca nad tematem okazała się dla mnie nowym doświadczeniem.
- Jestem zaskoczony własną tezą.
- Bohaterowie i ich problemy nauczyły mnie pewnej życiowej mądrości.
- Analiza utworu choć męcząca okazała się pouczająca.
- I oto jestem ofiarą własnego wywodu myślowego – zaprzeczam tezie postawionej we wstępie.
- Z pozoru nudna analiza tego tekstu okazała się intelektualną przygodą!

ZAKOŃCZYĆ Z FASONEM

- *Takie są moje ostateczne wnioski, a ich poszukiwanie okazało się dla mnie swoistą przygodą intelektualną.*
- *Koniec pracy skłania mnie do powtórnego postawienia pytania z początku. A odpowiedź brzmi tak:*
- *Zakończę pracę słowami prawdziwego autorytetu naszych czasów...*
- *W finale pracy stwierdzam z zaskoczeniem, że nie należy zbyt pochopnie formułować tez wstępnych...*
- *Powyższy wywód w pełni potwierdził (lub zakwestionował) założenie (tezę) postawioną w temacie na wstępie).*

ZAKOŃCZYĆ ZAPRZECZENIEM TEZY

- Zaskakująco wywód zaprzecza tezie postawionej w temacie.
- W zakończeniu sformułuję tezę jeszcze raz.
- Prawda okazała się odmienna od założonej w temacie.
- I oto wnikliwa analiza doprowadza do wniosku, że nie jest tak, jak zakładaliśmy na początku.
- Na koniec podsumuję wnioski – dowodzą one, że temat zakładał tezę nieprawdziwą.

ZAKOŃCZYĆ REFLEKSJĄ O LUDZIACH (BOHATEROWIE, AUTOR)

- Na końcu mała refleksja – bohater, o którym tyle piszę, nigdy nie istniał. Ale codziennie spotykam podobne postacie.
- Szereg postaci zostało tu wspomnianych. Co ich łączy? Idea wskazana w temacie.
- W zakończeniu pracy przywołam autora tej lektury – rzeczywiście jest reprezentantem nurtu, obrońcą, piewcą, orędownikiem idei.
- Autorzy naszych lektur często nie sądzili, że ich utwory będą przedmiotem szkolnych prac – i niech to będzie przestrogą dla piszących i zakończeniem mojego wypracowania.
- Podsumuję: przewinęły się w powyższych rozważaniach osoby z rozmaitych epok i przestrzeni. Bardzo różne. Wszystkie jednak potwierdzają myśl tematu.
- Pisałem o kilku osobach – ale z pełną świadomością, że są to postacie reprezentatywne dla całej społeczności.

ZAKOŃCZENIE OPOWIADAŃ

A my? – zapytają miłośnicy pisania opowiadań. Cóż. Trudno jest podawać schematy zakończeń czegoś tak twórczego i ulotnego. Tu zakończeniem może być zdanie urwane w połowie... W takim zakończeniu można umieścić marzenie, pragnienie, zestaw życzeń, aby opisane wydarzenie powróciło lub nigdy więcej się nie powtórzyło. Można podać kilka **uniwersalnych** sposobów, lecz (UWAGA!) nie zawsze będą pasowały. Oto one:

- *I tak zakończyła się cała historia.*
- *Tak kończy się moja opowieść (sen, spotkanie).*
- *Może pasowałby tu inny koniec, lecz jestem zwolennikiem happy endu.*
- *Oto koniec opowiadania. Czy było ciekawe?*
- *Opowieść skończona. Może kiedyś nastąpi ciąg dalszy...*
- *Żegnajcie wymyślone postacie. Pora wrócić do rzeczywistości.*
- *I ja tam byłem, miód i wino piłem...*
- *To była historia prawdziwa!*

PRZESTROGI:

- ➔ Nie pozbawiaj pracy zakończenia!
- ➔ Nie powtarzaj się – czyli nie kopiuj myśli, zdań, stwierdzeń, których już wyżej używałeś...
- ➔ Zakończenie musi wiązać się z pracą – nie może być oderwanym cytatem lub pytaniem!
- ➔ Możesz wrócić do pojęcia, pytania, zagadnienia zawartego w temacie pracy. Możesz nawet przytoczyć (dla przypomnienia) i dołączyć klarowną odpowiedź lub wniosek.

SPRAWDZONE SFORMUŁOWANIA ZAKOŃCZEŃ

- *Reasumując... / Podsumowując...*
- *Kończąc... / Sumując...*
- *Zakończę podsumowaniem...*
- *Zakończę cytatem...*
- *Sądzę, że moje rozważania wyjaśniły wątpliwości zawarte we wstępie. Oto odpowiedź: ...*
- *Odpowiadam na pytanie, od którego zacząłem. Mój werdykt brzmi następująco...*
- *W ten sposób odpowiedziałem na pytanie zawarte we wstępie.*
- *Czy udowodniłem swoje racje? Mam nadzieję, że tak.*
- *Czuję, że są jeszcze inne przykłady, lecz te przywołane przeze mnie także dają już pewien obraz i pozwalają kończyć rozważania.*
- *Chciałbym zakończyć efektownie, lecz najbardziej efektowna wydaje mi się prawda...*
- *Chciałbym zakończyć efektownie, lecz najbardziej efektowna wydaje mi się prawda...*
- *Myślę, że czas powrócić do wstępu moich rozważań, czas sprawdzić i ocenić prawdziwość postawionej tam tezy.*
- *I oto jeden z paradoksów rzeczywistości. Zakończenie przemyśleń jest takie samo jak wstęp. Nie daje pewności, okazuje się początkiem, bo stawia kolejne pytania.*

KONTRAST CZY ANALOGIA?

KONTRAST TO COŚ PRZECIWNEGO. ANALOGIA – PODOBNEGO.
NASZ CEL I ZADANIE: WYKRYĆ JE W WIERSZU, WSKAZAĆ I ZROZUMIEĆ.

KONTRAST

Zestawienie przeciwieństw. Biały – czarny, zimny – gorący, dobry – zły, brzydki – piękny. W utworze poetyckim mogą być przeciwstawione sobie całe strofy (np. pierwsza zwrotka – wizja Antarktydy, druga – upalnej pustyni), mogą obok siebie istnieć skrajnie różne metafory i epitety. Z reguły takie zestawienie kontrastów ma swój cel. Warto postawić sobie pytanie: po co? Po co ktoś zestawiał opis ślicznej młodej twarzy z portretem paskudnej starości? Może aby uwypuklić okrucieństwo przemijania? Szczególny kontrast – **oksymoron**. Zestawienie pojęć wykluczających się, niemożliwych. Uwielbiali go poeci barokowi! Oto przykłady:

żywy trup, gorący lód, czarny śnieg, sucha woda.
Realnie – niemożliwe. Ale obrazowe, a w poezji – wszystko bywa.

ANALOGIA – PODOBIENSTWO

Możesz spotkać określenie, że coś jest analogiczne, czyli podobne, zbieżne. Analogia oznacza zgodność. Na przykład strofy mogą wyrażać analogiczny sens lub mogą mieć analogiczną budowę. Wtedy będziemy mieć często do czynienia z czymś bardzo znanym: z powtórzeniami. To, że akurat zamieszczono w wierszu powtórzenie, czy to zdań, czy wyrazów, czy całych zwrotów – widać od razu, bez problemu.

Jedyny kłopot z powtórzeniami to ten, że mają bardzo poważne nazwy, a trzeba je zapamiętać:

ANAFORA
– to powtórzenie tego samego wyrazu na początku wersów w strofie lub całym wierszu.
*Jeśli nie masz miłości, cóż jest co ja czuję?
Jeśli miłość jest, co to przebóg takowego?
Jeśli dobra, skąd skutku nabywa tak złego?
Jeśli zła, czemu sobie mękę tak smakuje?*
Francesco Petrarka Sonet 132

EPIFORA
– to samo, powtórka wyrazu, ale na końcu wersów.
*Że mnie przed tobą powalą? – Nie, jędzio!
Nie! nie! nie! Córkó, daj mi rękę – jędzio!*
Juliusz Słowacki Lilla Weneda

PARALELIZM SKŁADNIOWY
– to powtarzanie tak samo zbudowanych zdań. Nie treść wyrazów jest ważna, lecz budowa zdania. Przykład, który podaliśmy wyżej, jako anaforę, jest też obrazem paralelizmu składniowego. Przyjrzyjcie się wersom – są to całości zdań, tak samo skonstruowane i powtarzane.
*Jako ten robak co się we mnie wierci.
Jako ta mucha co mi w ustach brzęczy.
Jako ta czkawka co mnie w trumnie męczy.*
J. M. Rymkiewicz Nagrobek księdza Baki
Znów mamy do czynienia z anaforą (*jako*) i z paralelizmem składniowym: zdania w wersach są tak samo zbudowane.

- Teraz, gdy pora kończyć, nie będę powtarzał tych argumentów, które wyżej przytoczyłem. Wniosek niech będzie krótką deklaracją mojego stanowiska...
- I oto po tylu rozmyślaniach doszłam wreszcie do pytania: co napisać w zakończeniu? Wniosek przeprowadzonych badań? Odczucia na temat własnej pisaniny? Napiszę po prostu, że to już koniec, że to co w danej sprawie miałam do napisania – napisałam.
- Ostateczne moje twierdzenie brzmi następujące...
- Nadszedł czas na ostateczną ocenę (twórczości, czynów postaci, dzieła literackiego). Nie jest to zadanie łatwe - mimo powyżej napisanych słów...
- Na koniec – podsumowanie refleksji...
- W zakończeniu sformułuję tezę jeszcze raz...
- Zwieńczeniem pracy niech będzie myśl...
- Na koniec dodam drobną refleksję...
- Zaskakująco dla samego autora – wywód zaprzecza tezie postawionej w temacie.
- Prawda okazała się odmienna od założonej w temacie.
- I oto wnikliwa analiza doprowadza do wniosku, że nie jest tak, jak zakładaliśmy na początku.
- Na koniec podsumuję wnioski – dowodzą one, że temat zakładał tezę nieprawdziwą...
- W zakończeniu pozwolę sobie ujawnić własny pogląd...
- Praca na ten temat okazała się dla mnie nowym doświadczeniem...
- Finał nie będzie zaskoczeniem – potwierdzam tezę postawioną we wstępie...
- Bohaterowie i ich problemy nauczyły mnie pewnej życiowej mądrości...
- Analiza utworu okazała się pouczająca...
- W zakończeniu chcę podsumować uwagi...
- Wnioski końcowe są następujące...
- Z pozoru nudna analiza tego tekstu okazała się intelektualną przygodą!
- Być może nie wszystkie możliwe tytuły (wydarzenia, osoby) zostały tu ujęte i omówione. Lecz „wszystkie możliwe” nie są przecież konieczne, by móc pokusić się o podsumowanie...
- Powyższa praca była rozwinięciem myśli zawartej w temacie. Przyznam, e nie było to łatwe zadanie, lecz muszę też stwierdzić, że było to zadanie interesujące.
- Sądzę, że będzie taktownym gestem wobec poety, o którym tyle już napisałam, jeśli zakończę swoją pracę cytatem z jego twórczości:
- Czy udało mi się skonstruować odpowiedź na pytania, które stawia temat? – Pozwolę sobie teraz zebrać uwagi końcowe...
- Po analizie wymienionych tu utworów, po przemyśleniach i po próbach dyskusji z samym sobą, kończę następującym wnioskiem:...
- Na zakończenie dodam jeszcze pewną uwagę...
- Czy po napisaniu tych słów stać mnie jeszcze na efektowne zakończenie? Niech będzie nim osobiste wyznanie...
- Ujawniłem w tej pracy swoją duszę, swoje prawdziwe ja – bo przecież fascynacje literackie są prawdą o mnie, są tym co rzeczywiście w człowieku jest autentyczne.
- Ludzie mają różne zamiłowania czytelnicze i, oczywiście, mają prawo wyboru swoich lektur. Ja wybrałam właśnie ten, a nie inny typ literatury i starałam się uczciwie umotywić dlaczego.
- Łatwo zacząć taki cykl przemyśleń, gorzej go zakończyć. Niech sumą wniosków będzie następujące stwierdzenie...
- Jak powinny brzmieć podsumowania powyższych rozważań? Pogrupuję je następująco...

BUDOWA ZDANIA

Skoro jesteśmy przy budowie zdania, to jest dobra okazja, by uświadomić sobie rzecz właściwie zaskakującą: coś tak prozaicznego jak budowa zdania może mieć swoje znaczenie w poezji! Poeci – chcąc urozmaicić wiersze – kombinują też w konstrukcji zdań. Coś przestawiają, coś dodadzą – i jest efekt poetycki.

WYKRZYKNIE

Zdania wykrzyknikowe, nagromadzone w wierszu mogą dać mocne efekty. Przecież są bardzo nasycone emocjonalnie: wyrażają uczucia, piętrzą rozkazy. Ale też bardzo łatwo je rozpoznać – zakończone są wykrzyknikami.

O martwe życie! O ma bolesna radości!
Petrarka

INWERSJA

– inaczej przestawienie szyku w zdaniu. Jak pamiętamy, szyk w polskim zdaniu rządzi się swoimi regułami, choć nie jest tak sztywny, że nic nie można przestawić. Niemniej niektóre przestawki dziwią i szokują! Zaraz zaszokuje Was przykład z poezji barokowej, bo inwersja to jeszcze jeden ulubiony chwyt poetów tamtych czasów:

Refleksje duchowne na mądry króla Salomona o doczesności światowej sentyment oraz na krótkość życia ludzkiego, śmierć, sąd straszny, wieczność szczęśliwą i nieszczęśliwą.

Oto inwersja! Dziś, jeśli już, powiedzielibyśmy: *refleksje duchowne na mądry sentyment króla Salomona...* Niemniej, poprzesztawiane zdanie ma swój urok.

PYTANIE RETORYCZNE

– postawione tylko dla efektu, bo odpowiedź na takie zdanie albo jest powszechnie znana, albo autor natychmiast ją podaje, albo – zupełnie jej nie oczekuje.

Kochanowski w *Pieśni X* pyta:

*Kto mi dał skrzydła, kto mię odział pióry?
I tak wysoko postawił, że z góry
Wszystek świat widzę, a sam jako trzeba,
Tykam się nieba?*

Wiemy od razu, że chodzi o refleksję poetycką, a nie o konkretną odpowiedź.

KONTRAST CZY ANALOGIA?

- 1. Przeczytaj poniższą strofę:**
*Leżysz zabity i jam też zabity,
Ty – strzałą śmierci, ja – strzałą miłości,
Ty krwi, ja w sobie nie mam rumianości,
Ty jawne świece, ja mam płomień skryty.
Do trupa Jan Andrzej Morsztyn*

Które zdanie jest prawdziwe:

a) W strofie mamy do czynienia tylko z kontrastem.

b) Kontrast następuje po analogii zarysowanej w pierwszym wersie.

c) Wszystkie cztery wersy mają taką samą budowę składniową.

d) W ogóle nie ma tu kontrastu.
- 2. Jaki to środek stylistyczny:**
*Nic to, choć ty masz pałac kosztem wystawiony
Nic to, że stół zastawiasz hojnie półmiskami
Nic to, że złoto, srebro leży gromadami
Nic to, że gładka żona i domu zacnego [...]
Cnota grunt wszystkiemu Daniel Naborowski*

a) inwersja zdania b) anafora c) epifora d) kontrast
- 3. Wskaż, w którym z fragmentów występuje inwersja w szyku zdania:**

a) *Wprzód chrzęst tylko i szelest było słychać cichy,
gdy naszy ławą brali pogaństwo na sztychy.*
Wacław Potocki

b) *Nierządem, powiedział ktoś dawno, Polska stoi.*
Wacław Potocki

c) *Z czasem wszystko przemija, z czasem bieżą lata,
Z czasem państw koniec idzie, z czasem tego świata.*
Daniel Naborowski

d) *Prędzej nam zginie rozum i ustaną słowa,
Niżli będzie stateczna która białogłowa.*
Jan Andrzej Morsztyn
- 4. Przeczytaj fragment utworu:**
*Żem często dumał nad mogiłą ludzi,
Żem prawie nie znał rodzinnego domu,
Żem był jak pielgrzym, co się w drodze trudzi
Przy blaskach gromu,
Że nie wiem, gdzie się w mogiłę położę,
Smutno mi, Boże!*

Które zdanie jest prawdziwe:

a) Mamy tu do czynienia z anaforą i paralelizmem składniowym.

b) Mamy tu do czynienia z kontrastem.

c) Mamy tu do czynienia z kontrastem i inwersją zdania.

d) Mamy tu do czynienia z epiforą i pytaniem retorycznym.

Kto jest autorem tego wiersza? Czy pamiętasz tytuł?
- 5. Dobierz odpowiednie terminy do przykładów.**

a) *Tys jak lód, a jam w piekielnej sieżodze.*

b) *Cuda te czyni miłość, jej to czyni,
Którym kto by chciał rozumem się bronić,
Tym prędziej w sidło z rozumem swym wskoczy.*

c) *O czymże Polska myśli i we dnie, i w nocy?
Żeby sześć zaprzęgano koni do karocy!*

d) *O martwe życie!*

A. pytanie retoryczne, B. oksymoron, C. kontrast, D. inwersja

ODPOWIEDZI: 1. b), 2. b), 3. b), 4. a), 5. a) – C., b) – D., c) – A., d) – B.

POETA – ŻOŁNIERZ – CZASU KURZ

POEZJA KRZYSZTOFA BACZYŃSKIEGO

Basia miała ciało srebrne i szklane, pełne gwiazd skrzących w lustrzanym odbiciu. Krzysztof – był poetą „rozdwojonym w sobie”, bo:

*I jeden z nas to jestem ja,
którym pokochał (...)*

*A drugi z nas – to jestem ja,
którym nienawiść drżącą poczęł
i nóż mi błyska...*

Poeta – żołnierz – czasu kurz. Czy istnieje coś bardziej ulotnego niż kurz? Czasem ludzie stają się czymś w rodzaju kurzu, kosmicznego pyłu na obrzeżach czasu, czasu-epoki i czasu – miernika przemijalności.

On zginął w czwartym dniu powstania – lat 23, nieprzeciętny talent. W swoim krótkim życiu jeszcze: zdał maturę, studiował polonistykę, pokochał Basię Drapczyńską, ożenił się i... napisał zbiór wspaniałych wierszy. 4 sierpnia, przypadło wszystko prócz wierszy.

Ona została ranna dwadzieścia dni później. Nieświadoma śmierci męża, zmarła 1 września. Walczyli w różnych punktach Warszawy, zginęli oddzielnie, lecz pochowano ich razem na Powązkach i tam dziś można zanieść im kwiaty. Ale nie tylko im, przecież młodzi państwo Baczyńscy byli tylko jednymi z wielu tysięcy z „Pokolenia rocznik 20”, „Kolumbów”, „Tyrteuszy Szarych Szeregów”, „Smutnych Don Kiszotów”.

Pokolenie

*Do palców przymarzły struny
z cienkiego krzyku roślin.
Tak się dorasta do trumny,
jakeśmy w czasie dorosli.*

*Stały rzeki ognia
ścięte krył purpurową;
po nocach sen jak pochodnia
straszy obciętą głową.*

*Czegoż ty jeszcze?
W mrozie świat jest jak z trocin sypki.
Oczu stężały orzech
To śnieg, to nie serce tak skrzypi.*

*Każdy – kolumną jesteś,
na grobie pieśni własnych zamarzył.
Czegoż ty jeszcze?
To śmierć – to nie włosy blasku.*

*To soli kulki z nieba?
Czy łyż w krzemień twarzy tak wrosły?
Czy ziemia tak bólem dojrzewa,
jakeśmy w czasie dorosli?*

listopad 1941

Czyż nie jest to wiersz niesamowity? Wystarczy pamiętać, że jednym z kluczy otwierających poezję Baczyńskiego są wizje. Niezwykła wizyjność jego wierszy polega na tym, że obrazy ze swojej wyobraźni, snów, ze swoich psychicznych przeżyć (być może męczarni wewnętrznych) potrafi tak dobitnie narysować słowem poetyckim. Zwróć uwagę na dwie pierwsze zwrotki. To opis – opis czegoś, jakby w sonecie. To dwie wizje.

- Pierwsza – bardziej stonowana, lecz niezwykle ekspresywna. Metafora: struny z krzyku roślin przymarzają do palców. Jakie struny – harfy, instrumentu poety? Czemu rośliny krzyczą – czy z rozpacz? Czemu struny przymarzają do palców? Czy ten chłód to koniec krzyku, nagle zatrzymanie i zamrożenie wszystkiego, zatrzymanie tworzenia poezji, a także krzyku świata? Poeta dostrzega owo tragiczne constans i obrazuje je przenośnią opartą o - zmysł dotyku (do palców przymarzły struny), - wzroku (krzyk staje się widzialną struną) - i słuchu (krzyk roślin).

Zauważ, ile w dwóch wersach zmieściło się znaczeń i wyobraźni poetyckiej. Jak „wielopiętrowa” jest ta metafora – sam krzyk roślin to już personifikacja obrazująca grozę świata, ale ten krzyk to dopiero – struny jakiegoś fantastycznego instrumentu, krzyk, który zastygł, a potem – jakby trzecie piętro – owe struny przymarzają do palców – i wszystko stygnie. Mróz – cisza – śmierć. Kontrast krzyk – cisza.

Refleksja o „dorastaniu do trumny” jest prościutka. Oto życie dwudziestoletnie musiało pomieścić w sobie życie starca. Pokolenie Kolumbów dorosło „w czasie”, czyli w przyspieszeniu dojrzewało, przeżywało wszystko w niesamowitej kondensacji, by dorosnąć do umierania.

- Druga zwrotka jest wizją bardziej dynamiczną. Z czym Ci się to kojarzy? Rzeki ognia. Purpurowa kra – jak krew. Choć trochę wprawny czytelnik poezji wie – to Apokalipsa. Apokaliptyczna wizja przekształca świat, zwiastuje koniec, woda zamienia się w ogień i krew. Kojarzy się Apokalipsa z prorokiem i tak też tu jest – to sen, który nawiedza poetę, sen jak pochodnia, strasząca obcięta głowa. Ta metafora wprowadza nam motyw końca, zabijania. Taką wizję swoich czasów, tak dramatyczną widział poeta.

- Lecz zaskakuje nas zwrotka trzecia. Po tak gorącym opisie świata nagle pada pytanie – spokojne, pełne goryczy, może także ironii. Pytanie-apostrofa, zwrot do abstrakcyjnego członka pokolenia. Może do samego siebie?

Czegoż ty Jeszcze?

Jak mamy to odczytać. Czego jeszcze chcesz? Jesteś świadkiem Apokalipsy! Albo: czego biadolisz, czemu płaczesz? I oto rysuje się nam na tle owego świata grozy pomnik pokolenia, świat – sypki jest jak z trocin, zaraz się rozpadnie. Ale to tylko mróz – mówi szybko poeta. Oczu stężałych orzech to nie śmierć, to mróz. To nie serce skrzypi, to nie cierpienie, to śnieg. Poeta „odwraca” znaczenia. Te metafory uczyniły, iż odbieramy osobę Tyrteusza Szarych Szeregów nader heroicznie i prawdziwie. On cierpi ogromnie, umiera boleśnie, lecz bagatelizuje swoje poświęcenie. Poeta definiuje: jesteś kolumną na grobie własnych pieśni zamarzył. Zauważ – pieśni pochowane do grobu. To już gdzieś było. „Pieśń ma być już w grobie” – Mickiewicz, *Dziady*. „Urna narodowa” – Słowacki, *Kordian*. Dziedzictwo romantyczne cechuje poezję Baczyńskiego. Tu jednak bohater jest zbiorowy, nie zna pychy i buty, nie jest przywódcą milionów – jest tylko kolumną na grobie zastygłą, strzegącą wartości. I to wystarczy. „To śmierć” – mówi krótko i twardo. Śmierć – nie włosy blasku, nie aureola anielska zatem, nie złudzenie poety, to śmierć. W tym wierszu Baczyński wyartykułował prawdę o swoim pokoleniu naznaczonym przez śmierć, lecz szukającym innych nazw, unikającym głośniego wołania o niesprawiedliwości swojego losu.

- Za chwilę – w ostatniej zwrotce znów powróci do swoich poetyckich omamień. Łży to na twarzy żołnierza? Nie – to soli kulki z nieba. A jeśli już to nie płyną owe łzy, one „wrosły w krzemień twarzy”. Znieruchomiały. Krzemienne twarze i łzy na niej zastygły to jeszcze jeden obraz – wizja śmierci zbudowana przez Baczyńskiego. I pytanie ostatnie – pełne gorczy – ludzi, którzy w ciągu króciutkiego życia przeżyli tak wiele i tak „dorosli w czasie” – czy ziemia też tak „bólem dojrzewa”? Ból ziemi daje tu prócz ukazania potęgi i rozmiarów cierpienia swoistą łączność – synów swojej ziemi, którzy dla niej giną i tej właśnie wartości najwyższej, która nie jest sztuczną, obojętną materią, lecz czymś w rodzaju matki...

Czy warto podsumowywać po powyższym wywodzie wnioski na temat pokolenia rocznik 20, tak jak je widział poeta? Sam zrobisz to zupełnie dobrze. Pamiętaj tylko, że na skutek przekształceń i odrealnień pojęć takich jak łzy, śmierć, ból, strach – Baczyński dokonał czegoś niezwykłego. Nie czyni z siebie i swoich rówieśników mitycznych bohaterów, przed którymi trzeba upaść na kolana. Przeciwnie, w jego ujęciu to zwykli młodzi ludzie, walczą, bo muszą, ale cierpią, boją się, chcą żyć i kochać, płaczą. To dopiero my tworzymy ich heroizm, rodzi się w naszym odbiorze.

Pamiętaj,

że poezję Baczyńskiego budują wizje. Te z kolei są skonstruowane z oryginalnych metafor opartych na niezwykłych skojarzeniach. Tak dzieje się w wierszach o każdej niemal tematyce.

Ten czas

*Miła moja, kochana. Taki to mroczny czas.
Ciemna noc, tak już dawno ciemna noc, a bez gwiazd,
po której drzew upiory wydane ziemi – drżą.
Smutne nieba nad nami jak krzyż złamanych rąk.
Głowy dudnią po ziemi, noce schodzą do dnia,
dni do nocy odchodzą, nie łodzie – trumny rodzą,
w świat grobami odchodzą, odchodzi czas we snach.*

*A serca – tak ich mało, a usta – tyle ich.
My sami – tacy mali, krok jeszcze – przejdziem w mit.
My sami – takie chmurki u skrzyżowania dróg,
gdzie annaty stuleci i krzyż, a na nim Bóg.
Te sznury, czy z szubienic? długie, na końcu dzwon –
to chyba dzwon przestrzeni. I taka słabość rąk.
I ulatuje – słyszę – ta moc jak piasek w szkle
zegarów starodawnych. Budzimy się we śnie
bez głosu i bez mocy i słysząc, dudni sznur
okutych maszyn burzy. Niebo krwawe, do róży
podobne – leży na nas jak pokolenia gór.
płynie mrok. Jest cisza. Łamanych czaszek trzask;
i wiatr zahuczy czasem, i wiek przywali głazem.
Nie stanie naszych serc. Taki to mroczny czas.*

10 wrzesień 1942

Na pierwszy rzut oka możemy sobie powiedzieć – wiersz-apostrofa do ukochanej. Zwrot do kobiety (*Miła moja, kochana*) powinien rozwinąć się w wyznanie miłosne. Tu jednak staje się pretekstem do zaprezentowania następnej wizji swoich czasów, a przy tym sytuacji dwojga ludzi w przerażającej maszynie owego czasu i epoki. Jakie elementy składają się na pejzaż tego mrocznego czasu?

Drżące upiory drzew, wydarte z ziemi – metafora
Nieba smutne jak krzyż złamanych rąk – porównanie i metafora.

Zauważ tu uczestnictwo nieba w losie człowieka (pamiętasz może wołanie Mickiewiczowskiego Konrada do Boga, pamiętasz wiersz Norwida *W Weronie*?). Żałujemy ręce nad tragedią, nad smutnym losem. Tu niebo – smutne jak „krzyż złamanych rąk” czuwa nad człowiekiem.

Głowy dudnią po ziemi – metafora obrazująca śmierć. Głowy zastąpiły koła. Co rodzą pędzące dni i noce – trumny i groby, nie łodzie, śmierć zastępuje podróż. Tak wygląda zarys ich świata, ich nocy. Dalej Baczyński mówi zrozpaczony, że tak mało serc a tyle ust... Ujawnia się tu charakterystyczna dlań opozycja małe – duże. Lubi zestawiać tak skrajne elementy i czasem małe oznacza dobre, znane, bliskie człowiekowi, a czasem odwrotnie – małe oznacza słabe, przegrane, bezradne. Serce to miłość i życie. (znów symbol romantyczny). Usta to z kolei krzyk, głos, ale i pocałunki. I tu, wydaje się, działa ta druga interpretacja. Słabość serc, kruchość życia nie wytrzyma ogromu cierpienia. W tym wszystkim narazie my – maleńcy, „takie chmurki u skrzyżowania dróg”... Czym człowiek jest zatem wobec kosmosu (chmurki), historii (armaty stuleci), Stwórcy? Czy tylko znowu kurz i pył? Nie, nie tylko. „Krok jeszcze – przejdziem w mit” pisze poeta. I faktycznie – dla nas są już mitem. To tak dużo i tak mało. Cóż dalej? Świat jakby mijał w oczach człowieka – wizjonera lub w snach. Oto nagle sznury. Z czym Ci kojarzą się sznury? Tu są to sznury szubienic, a zarazem sznury dzwonu... Dzwon przestrzeni mówi Baczyński. Jak to rozumieć. Przeogromny. Dzwon dziejowy. Dzwon na trwogę. Cały świat jak dzwon. Poeta po to jest, by go poruszyć, by wywołać dźwięk. „taka słabość rąk”. W tej niemocy mieści się męka sennych koszmarów bezradności. Lecz dzwon ulatuje i staje się symbolem przemijalności (piasek w klepsydrach, zwanych tu zegarami przeszłości). I nagle koniec sennych koszmarów. Budzimy się. A co przynosi jawa bohaterom tego wiersza i tej nocy. Uśpieni w mroczny czas bez gwiazd, pogrążeni – zamiast w miłości – w męczarni |koszmarów. Może to był zły sen?

Co słysząc na jawie?

Dudni sznur okutych maszyn burzy – sznur maszyn, burza maszyn, maszyny – okute czołgi – dźwięk wojny. Niebo krwawe – ciężkie jak góry, czerwone od łuny. Ciszę przerywa łamanych czaszek trzask. Konkluzja utworu jest nader pesymistyczna. Miłość dwojga ludzi i wartość całego pokolenia nie wystarczy, by wygrać w tym dziejowym starciu. „Nie stanie naszych serc.” I w tym być może tkwi tragizm pokolenia i epoki – nie w samej wojnie, lecz w bezradności dobra przeciw złu.

Przywołajmy jeszcze jeden, bardzo ważny wiersz.

Z lasu

*Las nocą rośnie jak jezior poszum.
Droga kołysze we mchu, we mchu.
Ciężkie kolumny mroku się wznoszą.
Ochłanie puste z ciemności płoszą
krzyk zły, wysoki jak ze snu.
A dołem potok ludzi i wozów
i broni chrzęst we mgle, we mgle.
Spod stóp jak morze wydęte grozą
nieujarzmiona piętrzy się ziemia
i głosy ciemne leżą w przestrzeniach
jak to, co czeka obce i złe.
Żołnierze smukli. Twarzyczki jasne,
a moce ciemne trą się i gniołą,
łądy się łamią, sypie się złoto
i chyba pancierz ziemi za ciasny
pęka, rozsadza i grzmi, i grzmi.
Twarzyczki jasne! na widnokręgach
armie jak cęgi gną się i kruszą.
O moi chłopcy, jakże nam światy
odkupić jedną rozdartą duszą?
Kochać, a to się wydaje mało,
ginąć - to słabość tylko wyzwolić,
bo nie nadąża chłopięce ciało,
a ciemność stoi i grzmi, i grzmi.
Las nocą rośnie. Otchłań otwiera
usta ogromne, chłonie i ssie.
To tak jak dziecko, kiedy umiera,
i tak jak ojciec, który żyć musi.
Przeszli, przepadli; dym tylko dusi
i krzyk wysoki we mgle, we mgle.
27 VI 44 r.*

- Zwrócić uwagę na romantyczną atmosferę otchłani lasu, mgłę, krzyki – na sytuację grozy znaną nam też z *Makbeta*.
- Druga rzecz to kreacja głównych bohaterów – „żołnierze smutni, twarzyczki jasne” – ich marsz w otchłani lasu, ze świata także obrazowanego apokaliptycznie. Otóż ci żołnierze-chłopcy także są romantyczną aluzją, znakiem, że Baczyński wybrał nie bohatera jednostkowego, lecz zbiorowego.
- I trzecia sprawa to wizja końcowa: rosnąca otchłań lasu, która ssie żołnierzy, ci zaś rozplywają się we mgle. Jest to obraz surrealistyczny, który mógł być równie dobrze tematem Salvadora Dali.

ZESTAWMY CECHY POTRZEBNE DO INTERPRETACJI TYCH UTWORÓW BACZYŃSKIEGO.

- wspomniana wizyjność w ukazywaniu świata, która nie tylko obrazuje czasy wojny, lecz także psychikę człowieka tych czasów,
- dziedzictwo romantyzmu, kontynuację romantycznej ideologii i poetyki, którą przejął Baczyński,
- motyw Apokalipsy, który powraca w jego wierszach,
- próba odrealnienia świata, którego rzeczywistość jest tak straszna, że poezja staje się ucieczką od niej,
- problem uwikłania człowieka w historię swoich czasów, miejsca poety i trudnych wyborów,
- motyw wody (symbol życia, ale i przemijania) często powracający w tych wierszach,
- motyw „człowieka rozrastającego się w krajobraz” – częsty sposób obrazowania wizji: Człowiek – bohater Baczyńskiego nosi w sobie pejzaże, jest nierozzerwalnie złączony z naturą (oczy jak obłok),
- wspomniana wyżej opozycja małe – duże.

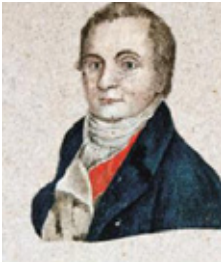
Baczyński podejmował inne tematy: pisał poezję miłosną skierowaną do żony, pisał wiersze patriotyczne, ballady fantastyczne, żołnierskie.

Odp.
.....
.....
.....
.....

4. Podpisz portrety. Przyporządkuj postaciom odnoszące się do nich informacje, wstawiając odpowiednio literę A. lub B..

A.

B.

- I..... (1755-1818)
- II..... (1747-1822)
- III..... działacz polityczny, pisarz
- IV..... generał, twórca Legionów Polskich we Włoszech
- V..... poseł na Sejm Wielki
- VI..... uczestnik powstania kościuszkowskiego
- VII..... od 1795 r. na emigracji w Paryżu, Włoszech i Dreźnie
- VIII..... 1797 r. – walczył we Włoszech, dowodząc Legionami
- IX..... autor wierszy, komedii, tragedii i oper
- X..... 1806 r. – na wezwanie Napoleona zorganizował w Wielkopolsce powstanie przeciw Prusom
- XI..... 1813 r. – mianowany przez Napoleona naczelnym wodzem wojsk polskich
- XII..... twórca hymnu narodowego

5. Uzupełnij współczesny tekst Mazurka Dąbrowskiego

(1797)

Jeszcze Polska nie umarła,
Kiedy my żyjemy.
Co nam obca moc wydarła,
Szablą odbijemy.
Marsz, marsz, Dąbrowski
do Polski z ziemi włoski
za Twoim przewodem
złączem się z narodem.

(1980)

Jeszcze Polska
Kiedy my żyjemy.
Co nam obca
Szablą
Marsz, marsz, Dąbrowski
.....
za Twoim przewodem
..... się z narodem.

6. Zaznacz P (Prawda) lub F (Falsz).

	P	F
I. W wyniku traktatu pokojowego w Tylży w 1807r. z części ziem polskich zaboru pruskiego utworzono Księstwo Warszawskie.		
II. Dziedzicznym władcą Księstwa Warszawskiego został książę Józef Poniatowski.		
III. Ustrój Księstwa Warszawskiego określała Konstytucja 3 maja.		
IV. Konstytucja Księstwa Warszawskiego likwidowała poddaństwo osobiste chłopów i wprowadzała równość wszystkich obywateli wobec prawa.		
V. Chlubą Księstwa Warszawskiego była kilkudziesięcioletnia armia dowodzona przez Jana Henryka Dąbrowskiego.		
VI. Po zwycięskiej wojnie z Austrią w 1809 r. Księstwo Warszawskie zostało powiększone o część ziem zaboru austriackiego (z Krakowem).		

7. Wskaż właściwy szereg przyczynowo-skutkowy.

- A. Wielka kampania Napoleona przeciw Rosji – Bitwa narodów – I abdykacja Napoleona – 100 dni Napoleona – Bitwa pod Waterloo – II abdykacja Napoleona
- B. Bitwa pod Waterloo – Wielka kampania Napoleona przeciw Rosji – I abdykacja Napoleona – Bitwa narodów – 100 dni Napoleona – II abdykacja Napoleona
- C. Wielka kampania Napoleona przeciw Rosji – Bitwa pod Waterloo – I abdykacja Napoleona – Bitwa narodów – II abdykacja Napoleona – 100 dni Napoleona
- D. Bitwa narodów – 100 dni Napoleona – Wielka kampania Napoleona przeciw Rosji – I abdykacja Napoleona – Bitwa pod Waterloo – II abdykacja Napoleona

ODPOWIEDZI

Kongres wiedeński

- 1.TALLEYRAND

6. SYGNATARIUSZ

11. ALEKSANDERI
2. WIEDEŃ

7. PRZYMIERZE
3. WRZESIEŃ

8. TAŃCZĄCY
4. LEGITYMIZM

9. METTERNICH
5. AUSTRIA

10. SZWAJCARIA
- restauracja – jedna z głównych zasad kongresu wiedeńskiego; przywrócenie obalonej dynastii lub dawnego ustroju w państwie.

Revolucja przemysłowa

Odp. 1.

Pochodzenie	Wynalazca	Wynalazek
Amerykanin	Robert Fulton	pierwszy parowiec pasażerski
Anglik	George Stephenson	pierwsza pasażerska linia kolejowa
Włoch	Aleksander Volta	ogniwo galwaniczne
Amerykanin	Samuel Morse	telegraf elektromagnetyczny
Francuz	Louis Jacques Daguerre	pierwsze fotografie (dagerotypy)

Odp. 2. I. – F, II. – F, III. – P, IV. – P, V. – P, VI. – P

Nowe prądy i idee

Odp. 1.

- **liberalizm** – kierunek polityczny ograniczający do minimum rolę państwa, głoszący nieskrępowaną działalność poszczególnych obywateli na polu gospodarczym i politycznym
- **konserwatyzm**- doktryna społeczna i polityczna broniąca tradycyjnego ładu społecznego
- **romantyzm** – nowy prąd w kulturze, który narodził się pod koniec XVIII w. w opozycji do oświecenia

Odp. 2.

1. C, 2. A, 3. A, 4. B, 5. A, 6. C, 7. A, 8. A, 9. B, 10. C, 11. A, 12. A, 13. A, 14. A, 15. A

Europa Napoleona

Odp. 1. Francuzów, Włoch, Francji, Europę, Waterloo, Anglików, Wyspie św. Heleny

Odp. 2. C. – 1, B. – 2, A. – 3, E. – 4, D. – 5

Odp. 3.

- A. 1805 – bitwa pod Trafalgarem - zwycięstwo brytyjskiej floty wojennej pod dowództwem admirała Nelsona
- B. 1806 – bitwa pod Austerlitz - utworzenie na terenie Niemiec Związku Reńskiego podporządkowanego Francji
- C. 1806 – bitwy pod Jeną i Auerstadt - zdobycie Berlina i ogłoszenie blokady kontynentalnej
- D. 1807 – bitwy pod Hławą Pruską i Frydlandem - traktat pokojowy w Tylży

Odp. 4. A. Jan Henryk Dąbrowski; I, IV, VI, VIII, X, XI
B. Józef Wybicki; II, III, V, VI, VII, IX, XII

Odp. 5. nie zginęła, przemoc wzięła, odbierzemy, Z ziemi włoskiej do Polski, Złączym

Odp. 6. I – P, II – F, III – F, IV – P, V – F, VI – P

Odp. 7. A.

THE ARTICLES – PRZEDIMKI (CZ. 2)

Rodzajnik określony the zastępuje zaimek wskazujący;
Call the man – zawołaj tego człowieka,

PRZEDIMEK OKREŚLONY – THE DEFINITE ARTICLE

PRZEDIMKA OKREŚLONEGO UŻYWAMY:

1. Gdy mówimy o konkretnym, znanym nam i rozmówcy obiekcie (osobie, rzeczy lub zjawisku).

- Ta wiedza może wynikać z faktu, że:
- Dana rzecz została już wymieniona w rozmowie wcześniej.
*She lives in a very nice house. **The** house is quite big.*
Ona mieszka w ładnym domu. Dom (ten) jest całkiem duży.
*I have bought a book. **The** book is very interesting.*
Kupiłem książkę. (Ta) książka jest bardzo interesująca.
Uwaga!
Przedimka **the** użyjemy także, gdy mówiąc dalej o tej samej rzeczy lub osobie użyjemy innego rzeczownika:
*Mr Wilson has a son. **The** boy is very bright.*
Pan Wilson ma syna. Chłopak jest bardzo bystry.
*The Smiths have a daughter. **The** girl is very keen on sport.*
Państwo Smith mają córkę. Dziewczyna bardzo interesuje się sportem.
*Suddenly we heard a strange cry. **The** noise was repeated several times.*
Nagle usłyszeliśmy dziwny krzyk. Hałas powtórzył się kilka razy.
*On entering the room, I saw a man sitting in an armchair. When **the** fellow saw me, he got up.*
Wszedłwszy do pokoju zobaczyłem jakiegoś człowieka siedzącego w fotelu. Kiedy facet zobaczył mnie, wstał.
 - Definiujemy ów przedmiot maksymalnie precyzyjnie, nie pozostawiając żadnych wątpliwości z jego identyfikacją.
***The** letter you wrote to me arrived last week.*
List, który do mnie napisałeś przyszedł w zeszłym tygodniu.
***The** capital of England.* – Stolica Anglii.
***The** headmaster of our school.* – Dyrektor naszej szkoły.
Uwaga:
Nie zawsze przydawka w postaci zwrotu z przymikiem **of** ma funkcję identyfikującą. Porównaj:
***the** headmaster of our school* (w szkole jest jeden dyrektor)
a member of our club (nasz klub ma wielu członków).
- Podobnie jest ze zdaniami przydawkowymi.
***the** writer who wrote this book* (książka zazwyczaj ma jednego autora więc wiadomo o kogo chodzi)
a writer who lives in London (jest wielu pisarzy mieszkających w Londynie).

- W danym otoczeniu jest tylko jedna osoba lub rzecz (lub jedna grupa osób lub rzeczy) o danej nazwie.
*Close **the** door.* (bo w pokoju zazwyczaj są jedne drzwi).
*Open **the** window, please.* – Proszę otwórz okno, (gdy w pokoju jest tylko jedno okno, lub gestem wskazujemy, o które nam chodzi).
*I'm in **the** kitchen.* (w domu mamy jedną kuchnię więc wiadomo o jakie pomieszczenie chodzi).
*Wash **the** car.* (zazwyczaj mamy jeden samochód)
***The** students are waiting* – Studenci czekają, (gdy mamy namyśli studentów, z którymi byliśmy umówieni).
*Come to **the** blackboard, please.* – Podejdź do tablicy, proszę. (w klasie jest zazwyczaj jedna tablica)
*Let's meet at **the** station.* – Spotkajmy się na dworcu. (powiemy, kiedy w mieście jest jeden dworzec)
*I'd like to see **the** old town.* – Chciałbym zobaczyć stare miasto.

- Informacja precyzująca, do czego odnosi się dany rzeczownik, jest zawarta w ramach tej samej grupy nominalnej.
The title of a book should be printed in big letters.
Tytuł (wszelkiej) książki powinien być wydrukowany dużymi literami.
Każda książka ma tylko jeden tytuł, a więc w tym wypadku określenie *of a book* identyfikuje wystarczająco rzecz, do której odnosi się rzeczownik *title*.
Na tej samej zasadzie użyjemy przedimka określonego **the** i powiemy:
the back of a chair – oparcie krzesła (krzesło ma tylko jedno oparcie)
the headmaster of a school – dyrektor szkoły (szkoła ma jednego dyrektora)
the subject of a lecture – temat wykładu (zazwyczaj wykład poświęcony jest jednemu tematowi)

Uwaga! Jeżeli rzeczownik występujący po przymiku **of** dotyczy rzeczy lub osoby już w jakiś sposób zidentyfikowanej, użyjemy przed nim przedimka określonego **the** i powiemy:
the title of the book – tytuł (tej) książki
the back of the chair – oparcie (tego) krzesła
the headmaster of the school – dyrektor (tej) szkoły
the subject of the, lecture – temat (tego) wykładu

2. Kiedy jest tylko jeden egzemplarz rzeczy, o której mówimy:

- the world, the sky, the Sun, the Moon, the Earth*
***The** Sun is a star.* (Słońce mamy jedno dlatego *the*, a gwiazd bardzo wiele dlatego *a*)
*Is there life on **the** Moon?*

- #### 3. Kiedy mówimy o „części całości”: początku, środku, końcu (początek i koniec linii, filmu, opowiadania jest tylko jeden):
- the top, the beginning, the end, the middle, the left, the right:*
Your car is parked in the middle of the street! – Samochód jest zaparkowany na środku ulicy.
There was a round table in the middle of the room. – Na środku pokoju był okrągły stół.
The end of a chapter. – Koniec rozdziału.

4. Kiedy mówimy o jedynych instytucjach czy formacjach formacje w kraju/mieście:

- (the police, the army, the fire brigade)*
*Quick, call **the** fire brigade!*
*We are waiting for **the** police.*
- (the cinema, the theatre, the bank, the post office, the doctor, the dentist, the station, the airport)*
Choć jest ich więcej w naszym otoczeniu, wszystkie występują jako przykład ogólnej „instytucji” kina, „instytucji” lekarza, „instytucji” dworca itp., a zatem są pojedyncze, unikalne):
*How often do you go to **the** cinema?* – Jak często chodzisz do kina?
*Last Saturday I went to **the** theatre.* – W zeszłą sobotę poszedłem do teatru.

5. Gdy dana rzecz lub instytucja służy całemu społeczeństwu – the radio, the newspaper

- What is in the papers today?* – O czym piszą disiejsze gazety?
If you read the newspaper you'll find out what's happened.
What does the radio say? – Co mówi radio?
(ale: przed *television* występuje przedimek zerowy) *Wouldn't they like to watch television tonight?*

6. Przed nazwami:

- pór dnia (*in the morning, in **the** afternoon, in the evening*)
*I want to spend the afternoon and **the** evening at home.*
- kin, teatrów, restauracji, pubów, hoteli – *the Russell (Hotel), the Ritz, the Carlton*
*Do you like **the** Royal Theatre?*
*It is on at **the** Rex this week.* – W tym tygodniu jest grany w (kinie) Rex.
*He is staying at **the** Marriott hotel.*
*We spend the evenings in **the** Queen's Head pub;*

Uwaga

the Earth

(ale pozostałe planety występują bez przedimka *Venus, Mercury, Pluto*),

Is Jupiter a small or a large planet compared with Pluto?

- statków – *the Titanic, the Queen Mary, the Invincible*
The catastrophe of the Titanic shook the world.
- gazet – *the Times, the Guardian, the Observer*
The Guardian is a British daily.

7. Przed nazwami geograficznymi:

- oceanów – *the Atlantic Ocean, the Pacific*
Who was the first person to sail across the Pacific.
It is a small island in the Atlantic Ocean.
- mórz – *the Baltic Sea, North Sea, the Red Sea*
There is some natural gas in the North Sea.
- rzek – *the River Vistula, the Missouri River, the Nile, the Amazon, the Thames, the Mississippi*
London is on the Thames.
- kanałów – *the Suez Canal*
- pustyni – *the Sahara*
- państw zawierające rzeczownik pospolity bądź występujący w liczbie mnogiej:
the United States of America, the United Kingdom, the Netherlands, the Philippines;
Next year I will be travelling around the USA .
- łańcuchów górskich – *the Tatra Mountains, the Alps, the Pieniny Mountains, the Himalayas*
He has climbed in the Alps, the Himalayas and the Rocky Mountains.
- archipelagów – *the Falklands, the Philippines, the Hebrides, the Canary Islands;*
The Hebrides are very enchanted islands.
- stron świata – *the North, the South, the East, the West*
I live in the south of Poland.
- i ich „krzyżówki” – *the South-West, North-West* itd;
- Przed wszelkimi nazwami o konstrukcji **the + rzeczownik pospolity + of + imię własne:**
the Bay of Biscay, the Lake of Geneva.

8. Przed nazwami własnymi

Uwaga!

W większości wypadków nie poprzedzamy w języku angielskim nazw własnych, czyli imion, nazwisk, żadanymi przedimkami. Przedimek określony **the** poprzedza jednak nazwy własne, jeśli występują przy nich dodatkowe określenia i uszczegółowienia:

This is Marek Kowalski. – To jest Marek Kowalski
The young Kowalski wants to be a pilot. – Młody Kowalski chce być pilotem.

Vilnius is the capital of Lithuania – Wilno jest stolicą Litwy.
The Vilnius of Mickiewicz was very different from the present capital of Lithuania.
Wilno Mickiewicza różniło się znacznie od współczesnej stolicy Litwy.

Czasami możemy umieścić przed imieniem jakiejś osoby przedimek określony, aby podkreślić, że jest ona bardzo dobrze znana (kładziemy wówczas na słowo *the* dodatkowy nacisk w wymowie).

Are you the Robert Lewandowski? – Czy jest pan tym Robertem Lewandowskim?

- Nazwy rodzin i rodów poprzedzane są zawsze przedimkiem określonym **the**; do nazwiska dodajemy wówczas końcówkę liczby mnogiej **-s**, np.:
The Browns were good friends of hers. – Państwo Brown byli jej dobrymi przyjaciółmi.

9. Przed przymiotnikami w wyrażeniach, w których rzeczownik *people* – ludzie jest domyślny:

<i>the blind</i> – niewidomi (ludzie)	<i>the young and the old</i> – młodzi i starzy
<i>the absent</i> – nieobecni	<i>the present</i> – obecni
<i>the living</i> – żywi	<i>the death</i> – umarli
<i>the rich</i> – bogaci (ludzie)	<i>the poor</i> – biedni (ludzie)
<i>the English</i> – Anglicy	<i>the French</i> – Francuzi

Uwaga!

Nie można użyć takiego wyrażenia, gdy wyraz określający narodowość funkcjonuje zarówno jako rzeczownik, jak i jako przymiotnik, np.:

<i>German</i> – niemiecki,	<i>a German</i> – Niemiec,	<i>Germans</i> – Niemcy
<i>American</i> – amerykański,	<i>an American</i> – Amerykanin,	<i>Americans</i> – Amerykanie itd.

10. Przed osobami sprawującymi urzędy:

the Queen of England,
the president of Mexico,
The Prime Minister of Poland is visiting Budapest.

11. Przed nazwami instrumentów muzycznych, na których umiemy grać – bądź też nie:

I play the piano, my brother plays the trumpet, my mum plays the guitar and my dad plays the drums.

12. Kiedy mówiąc osobach, zjawiskach, zwierzętach i roślinach mamy na myśli całą klasę przedmiotów (osób, zwierząt, roślin, zjawisk itd.) o danej nazwie:

The puma lives in America. – Puma (jako gatunek) żyje w Ameryce.
The whale is a mammal. – Wieloryb jest ssakiem.
Alexander Bell invented the telephone. – Alexander Bell wynalazł telefon.
The teacher is always right. – Nauczyciel zawsze ma rację.
The atom is a complex structure. – Atom ma złożona strukturę.

Wyjątek stanowi wyraz *man*, który dla wyrażenia gatunku nie jest poprzedzany przedimkiem w ogóle. Np.
Man is mortal. – Człowiek jest śmiertelny.

13. Przed przymiotnikami w stopniu najwyższym

The biggest mammal in the world is the whale.
The oldest man in Poland died three months ago.
The best project in each category receive a prize.
Najlepszy projekt w każdej kategorii otrzyma nagrodę.

14. Przed przymiotnikami lub przysłówkami w stopniu wyższym w zdaniach – *im...., tym....*;

The shorter the day the longer the night – im krótszy dzień tym dłuższa noc.

15. Przed liczebnikami porządkowymi

That is the first I’ve heard of it – pierwszy raz o tym słyszę.

16) W wyrażeniach (do zapamiętania):

at the time – w tym czasie, w owym czasie
nothing of the kind – nic podobnego
under the circumstances – w tych warunkach
out of the question – wykluczone
the other day – niedawno, parę dni temu

Uwaga

Przedimek **a** służy natomiast czasem podkreśleniu, że osoba, o której jest mowa, należy do wymienionej rodziny:

She was a Wilson before she got married. – Należała do Wilsonów (była jedną z Wilsonów), zanim wyszła za mąż.

Uwaga

Niekiedy po przymiotniku oznaczającym narodowość elementem domyślnym jest rzeczownik *language* – język:

The book has been translated from the French. – Książka została przetłumaczona z francuskiego.

Uwaga!

Kiedy chcemy podkreślić, że nie wiemy o danej osobie nic - znamy jedynie jej imię i nazwisko - poprzedzamy imię przedimkiem nieokreślonym **a**,

A Mr Smith wants to buy our house. – Jakiś (niejaki) pan Smith chce kupić nasz dom.

Chcę zostać...

oceanografem

Oceanografia jest to nauka z pogranicza biologii, meteorologii, fizyki, geografii, zajmująca się badaniem wszelkich zjawisk zachodzących w oceanach.

- Oceanografię można studiować tylko w Instytucie Oceanografii w Gdyni.
- Kierunek ma charakter interdyscyplinarny – łączy wiedzę z zakresu nauk przyrodniczych i ścisłych.
- Jeśli interesuje Cię praca na morzu, jesteś żeglarzem, nurkujesz, nie straszne Ci wyzwania, lubisz przygody i podróże – to studia dla Ciebie.
- To wyjątkowy i idealny kierunek studiów dla tych, którzy kochają morze, interesują się tym co dzieje się pod jego powierzchnią, rozwojem wszelkich żywych form oraz ich zagrożeniami.

PREDYSPOZYCJE

- • Umiłowanie morza oraz natura podróżnika.
- • Nie obędzie się też bez zdolności do nauk ścisłych, matematyki i fizyki. Przydadzą się szczególnie na specjalności oceanografia fizyczna.
- • Brak lęku przed wodą.
- • Dobry stan zdrowia.
- • Mile widziane umiejętności żeglarskie.
- • Przydatna jest również dobra znajomość języków obcych, szczególnie angielskiego.

Przedmioty

Oto wybrane przedmioty kierunkowe, których będziesz się uczył:

- geologię morza,
- hydrobiologię,
- hydrochemię,
- podstawy fizyki morza,
- oceanografię fizyczną,
- oceanografię chemiczną,
- oceanografia biologiczna,
- ekologia,
- oceanografia satelitarna,
- meteorologia morską
- wykłady monograficzne,
- analiza matematyczna,
- chemia,
- dynamika morza.

INWESTYCJE W LICEUM

- Wybierz klasę o profilu biologiczno-chemicznym lub matematyczno-fizycznym.
- Przyłóż się do przedmiotów ścisłych. Najlepiej weź udział w którejś z olimpiad przedmiotowych.
- Zrób kurs żeglarski (chyba umiesz pływać!).
- Koniecznie szlifuj swój angielski. Na oceanografii dużą wagę przykładają się do znajomości języka obcego. Preferowany jest angielski – między innymi dlatego, że dużo podręczników do poszczególnych przedmiotów dostępnych jest tylko w wersji oryginalnej.
- Lektura do zaliczenia to „Życie morza” Kazimierz Demel, „Zarys oceanologii” V. Thurman.

STUDIA

O przebiegu studiów w dużej mierze decydują sami studenci, którzy z pomocą opiekuna naukowego ustalają swój program nauki. Przedmioty, które trzeba zaliczyć w ciągu roku, podzielone są na obowiązkowe i fakultatywne (do wyboru).

Zajęcia prowadzone są w formie:

- wykładów,
- konwersatoriów,
- seminariów,
- ćwiczeń audytoryjnych i laboratoryjnych,
- praktyk terenowych (warsztaty w strefie brzegowej, zajęcia w Stacji Morskiej w Helu itp.),
- warsztatów specjalistycznych w morzu (rejsy naukowo-badawcze, wyprawy badawcze itp.).

Oprócz przedmiotów teoretycznych, studenci odbywają regularne ćwiczenia na Stacji Morskiej na Helu. Istotną część kształcenia stanowią też laboratoria, ćwiczenia w morzu czy w pracowniach komputerowych. Studenci mają również możliwość dokształcania się na uczelniach zagranicznych (w Danii, Norwegii, Francji oraz Wielkiej Brytanii).

Studenci biorą również udział w realizacji projektów badawczych uczelni i uczestniczą w programach wymiany międzynarodowej (programy Sokrates/Erasmus i Leonardo da Vinci).

CHARAKTERYSTYKA WYBRANYCH PRZEDMIOTÓW

Akustyka morza

Zajęcia poświęcone są fizycznym podstawom akustyki morza, dowiesz się o absorpcji, odbiciu i rozpraszaniu fal dźwiękowych w niejednorodnym ośrodku morskim, rozprzestrzenianie się fal dźwiękowych w morzu stratyfikowanym, zasadach działania echosondy, sonaru.

Optyka morza

Na wykłady tego przedmiotu, będziesz mógł uczęszczać po zaliczeniu wstępu do fizyki. Dowiesz się wszystkiego o oddziaływaniu światła i innych fal elektromagnetycznych ze składnikami wody morskiej, o rzeczywistych właściwościach optycznych morza, pochłanianiu i rozpraszaniu światła w morzu, dopływie energii słonecznej i naturalnym oświetleniu toni morskiej, o transmisji światła przez powierzchnię wody, a także o przenikaniu światła w głąb toni morskiej, optycznej klasyfikacji wód i pozornych właściwościach optycznych morza.

Biologia organizmów morskich

Tu zapoznasz się w praktyce z budową poszczególnych grup organizmów i ich systematykę. Korzystając z mikroskopów i binokularów, posługując się odpowiednimi kluczami w analizowanych próbach, samodzielnie będziesz identyfikował gatunki, wykonywał ich opis i ostatecznie weryfikował poprawność oznaczeń.

Szczególne nacisk kładzie się tu na poznanie grup roślin i organizmów odgrywających szczególnie istotną rolę w środowisku morskim, takich jak sinice, brunatnice, krasnorosty.

Genetyka ogólna i ewolucyjna

Przedmiot ten obejmuje między innymi takie zagadnienia, jak: dziedziczenie płci, strukturę i organizację materiału genetycznego na poziomie molekularnym i chromosomowym. Dowiesz się tu wszystkiego o ewolucji genów i genomów oraz genetyczne podstawy procesów prowadzących do powstawania nowych gatunków.

Meteorologia morską

Na tych zajęciach poznasz skład i budowę atmosfery, współczesne metody obserwacji i badania atmosfery oraz światowy system wymiany informacji meteorologicznych.

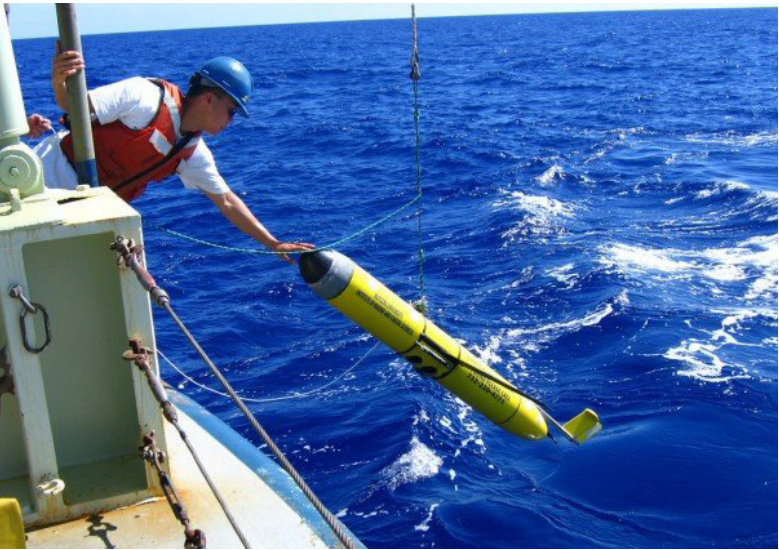
ĆWICZENIA

Na ćwiczeniach poznasz zasady organizacji i prowadzenia morskich ekspedycji badawczych, przepisy i techniki dotyczące zasad bezpieczeństwa i ratowania życia na morzu oraz nauczysz się posługiwać się wiośłowymi i silnikowymi jednostkami poławowymi.

W czasie zajęć można też zaznajomić się z zasadami budowy i eksploatacji narzędzi poławowych stosowanych w badaniach biologii morza, poznać sposoby konserwacji i wstępnej analizy złowionych materiałów biologicznych, podstawowe zagadnienia dotyczące statystycznej obróbki uzyskanych wyników.

PERSPEKTYWY PRACY

- Po ukończeniu studiów będziesz mógł podjąć pracę przede wszystkim
 - w instytutach naukowo-badawczych, zajmujących się problematyką morską,
 - w placówkach zajmujących się ochroną środowiska morskiego i strefy przybrzeżnej morza,
 - w różnorodnych urzędach administracji rządowej i samorządowej.
- Po studiach oceanograficznych można starać się także o pracę za granicą m.in. w morskich instytutach badawczych, gdyż Polacy mają tam opinię wykwalifikowanych oceanografów.
- Jeśli będziesz należał do grona najlepszych będziesz mógł starać się o przyjęcie na studia doktoranckie w zakresie oceanografii lub starać się także o pracę za granicą m.in. w morskich instytutach badawczych, gdyż Polacy mają tam opinię wykwalifikowanych oceanografów.

Niewątpliwą zaletą studiów są zajęcia praktyczne na morzu.

Zajęcia w morzu odbywają się na kutrze hydrograficznym „Oceanograf - 2”.

Po ukończeniu studiów

- Będziesz przygotowany do prowadzenia wszelkich badań oceanograficznych.
- Będziesz potrafił obsługiwać sondy, analizować dane satelitarne.
- Będziesz znał mechanizmy funkcjonowania ekosystemu wodnego, potrafił przeprowadzić podstawowe analizy biologiczne i chemiczne środowiska morskiego oraz neutralizować zanieczyszczenia ekosystemu morza.

Specjalności

Gdybyś zdecydował się na studia na oceanografii będziesz mógł specjalizować się w następujących specjalnościach:

- oceanografia biologiczna;
- oceanografia fizyczna;
- oceanografia geologiczno-chemiczna.

PETER PAUL RUBENS – „TRZY GRACJE”

Oto trzy Gracje, boginie wdzięku, tak jak widział je i wyobrażał sobie Peter Paul Rubens, siedemnastowieczny artysta malujący tłuściochy. Nie musimy się nimi zachwycać, za to możemy przyznać, że przez stulecia zmienił się ideał urody kobiecej. Aby nie czuć się samotni w swoim zdumieniu, przywołajmy na ratunek noblistkę. Pewnie znasz wiersz Wisławy Szymborskiej pt. *Kobiety Rubensa*. Pisz o nich:

„Waligórzanki, żeńska fauna

jak łoskot beczek nagie (...)

Córy baroku. Tyje ciasto w dzieży

parują łaźnie, rumienią sięwina (...)

O rozdymione, o nadmierne

i podwojone odrzuceniem szaty,

i potrojone gwałtownością pozy

tluste dania miłosne!”

Właśnie. Kobiety Rubensa są zwaliste i dzisiaj musiałyby poddać się torturom odchudzającym. A jednak takie wielbił Rubens. A i dziś zachwycają się krytycy, że te ciała są miękkie, pełne powabu, jasne - przy ciemnych i szczupłych mężczyznach. Zaokrąglone blondynki, pełne fałd, obfitości, rozleniwione, perłowe, świetliste. Można się z tym zgodzić, ale nie z tym, że są uosobieniem wdzięku. Dostojewski też się denerwował, patrząc na widzów, którzy w galeriach dostrzegali w tych ogromnych kobietach gracje, bo tak chciał wielki Rubens. Krytycy chwala go, że choć lubił rozkosze i malował takie zmysłowe kobiety, był wiernym mężem dwóch żon - Izabeli, a po jej śmierci Heleny. To ich typ urody ukształtował bohaterki rubensowskich obrazów...

Bo takie ilości ciała kobiecego pojawiają się w wielu dziełach malarza: puszyste pupy, pękate piersi, a z nimi puciołate amazonki, także na golasa. Ach ten barok! Dobrze miłe panie, „*tluste dania miłosne*”, miałyście swój czas. Dziś, gdy w modzie są chudzielce, możecie, co najwyżej, leczyć z kompleksów te, które uważają, że są zbyt pełne.